

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Forskning for folket

Aagaard, Kaare; Mejlgaard, Niels

Published in:
Humaniora

Publication date:
2008

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Aagaard, K., & Mejlgaard, N. (2008). Forskning for folket. *Humaniora*, 23(3), 26-29.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

3:08

SEPTEMBER 2008

23. ÅRGANG

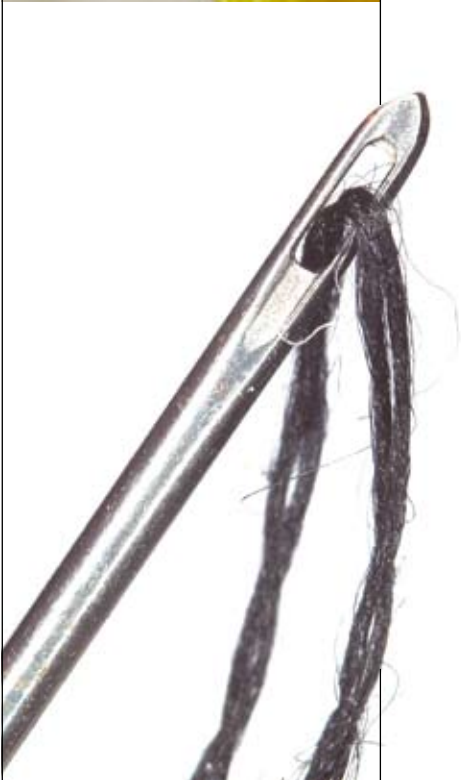
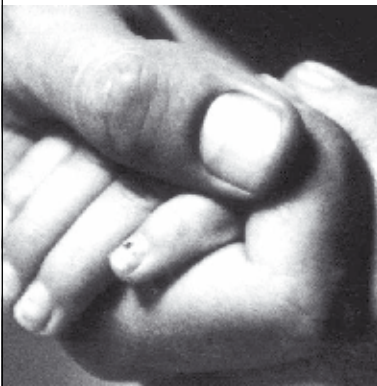
FORSKNINGSRÅDET FOR

KULTUR OG KOMMUNIKATION

magasinet Humaniora

**Det sprængfarlige billede
Moralsk panik
Et samfund uden Gud**

ARTIKLER

- 4** "... mere end tusind ord" Af Lene Hansen
Sikkerhedsteorien har indtil nu stort set udelukkende fokuseret på det talte og skrevne ord og i langt mindre grad på billedet. Men det visuelle betydning springer i stigende grad i øjnene.
- 8** Terror og det postkoloniale Af Cheralyn Mealor
Siden 11. september er opfattelsen af, at man enten er "med eller imod os", blevet central i en såkaldt krig mellem civilisation og terror. Postkolonialismen kan være med til at afmystificere retorikken omkring krigen mod terror.
- 12** Er det professionelt at være i tvivl? Af Katrine Zeuthen
Sager om seksuelt misbrug kræver viden om den barnlige seksualitets udvikling og en viden om, hvordan børns udvikling altid finder sted og gives betydning i deres nære relationer.
- 18** Når tilliden går tabt Af Karen Pallesgaard Munk
Den rene ondskab er i dag kropsliggjort i den pædofile. Samfundet er grebet af en moralsk panik af et omfang, der er ude af proportioner med størrelsen af den reelle fare.
- 22** Kan migration føre noget godt med sig? Af Karsten Pærregaard
Migranternes bidrag til udviklingen af deres hjemegne er blevet et varmt emne i den vestlige verdens udviklings- og sikkerhedspolitik. Men er en sådan politik klog?
- 26** Forskning for folket Af Kaare Aagaard og Niels Mejlgaard
Der er ikke tvivl om, at forskningskommunikation i dag har stor politisk bevågenhed i Danmark. Men forskningskommunikation, der bare pumper informationer ud i samfundet, er en utilstrækkelig strategi.
- 30** Udfordringer for en humanistisk videnspolitik Af David Budtz Pedersen
Humanistisk forskning skal ligesom alle andre forskningsområder kunne retfærdiggøre forbruget af offentlige ressourcer over for det omgivende samfund. Men hvordan skal nytten og effekten vurderes?
- 34** Det svære valg Af Steen Bruun Jensen
Med den nye gymnasiereform lægges der vægt på elevernes 'rationelle valg'. Hvor gode er de til det? Og kan alting i virkeligheden planlægges? Interview med Katrin Hjort.
- 36** Et samfund uden Gud? Af Viggo Mortensen
En amerikansk religionsforsker har taget den religiøse temperatur på det danske folk: Er Danmark et samfund uden Gud?
- 44** Gennem EU's nåleøje Af Melanie Büscher, Eurocenter
Hvordan bliver det besluttet, hvem der skal have penge fra EU-forskningsrammeprogrammet? Handler det om nepotisme, bestikkelse - eller benhårde faglige kriterier?

FAST STOF

- 42** Publikationer & Bevillinger
- 46** Kort nyt
- 48** Leder

magasinet **Humaniora**

Magasinet Humaniora udgives af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Rådet støtter ny forskning og rådgiver offentlige myndigheder om humanistisk forskning i Danmark. FKK er et af de fem faglige forskningsråd under Det Frie Forskningsråd, der sekretariatsbetjenes af Forsknings- og Innovationsstyrelsen.

Magasinet Humaniora udkommer fire gange om året. Næste nummer i december 2008.

Redaktionens adresse

Magasinet Humaniora
Forskningsrådet for
Kultur og Kommunikation
Forsknings- og Innovationsstyrelsen
Bredgade 40
1260 København K

Ansvarshavende redaktør

Steen Bruun Jensen
Telefon: 35 44 63 64
E-mail: sbj@fi.dk

Abonnement

Henvendelse til redaktøren
Pris: 150,- kr. for private og
200,- kr. for institutioner.

FKK's informationsudvalg

Professor, dr.phil. Kirsten Drotner
Seniorforsker, dr. philos.
Karen Skovgaard-Petersen
Lektor, fil.dr. Lars Hem
Lektor, dr.phil. Kurt Villads Jensen

Dette og tidligere numre
kan læses på www.fi.dk/fkk

Grafisk design Marianne Dunker-Jensen

Tryk Innographic
Trykt på svanemærket papir

Oplag 1100
ISSN 0903-2401

EN GANG BETRAGTEDE den sikkerhedspolitiske forskning populært sagt sikkerhed som et spørgsmål om, hvilken vej kanonløbene vendte og hvor mange, der var af dem. Men inden for de seneste 20 år er man i højere grad blevet klar over, at militære trusler ikke kan forstås uafhængige af, hvordan de fremstilles. I første omgang har man fokuseret på det talte og skrevne ord, men det bliver mere og mere klart, at der er noget ved billeder, der i særlig grad kan bringe sindene i kog.

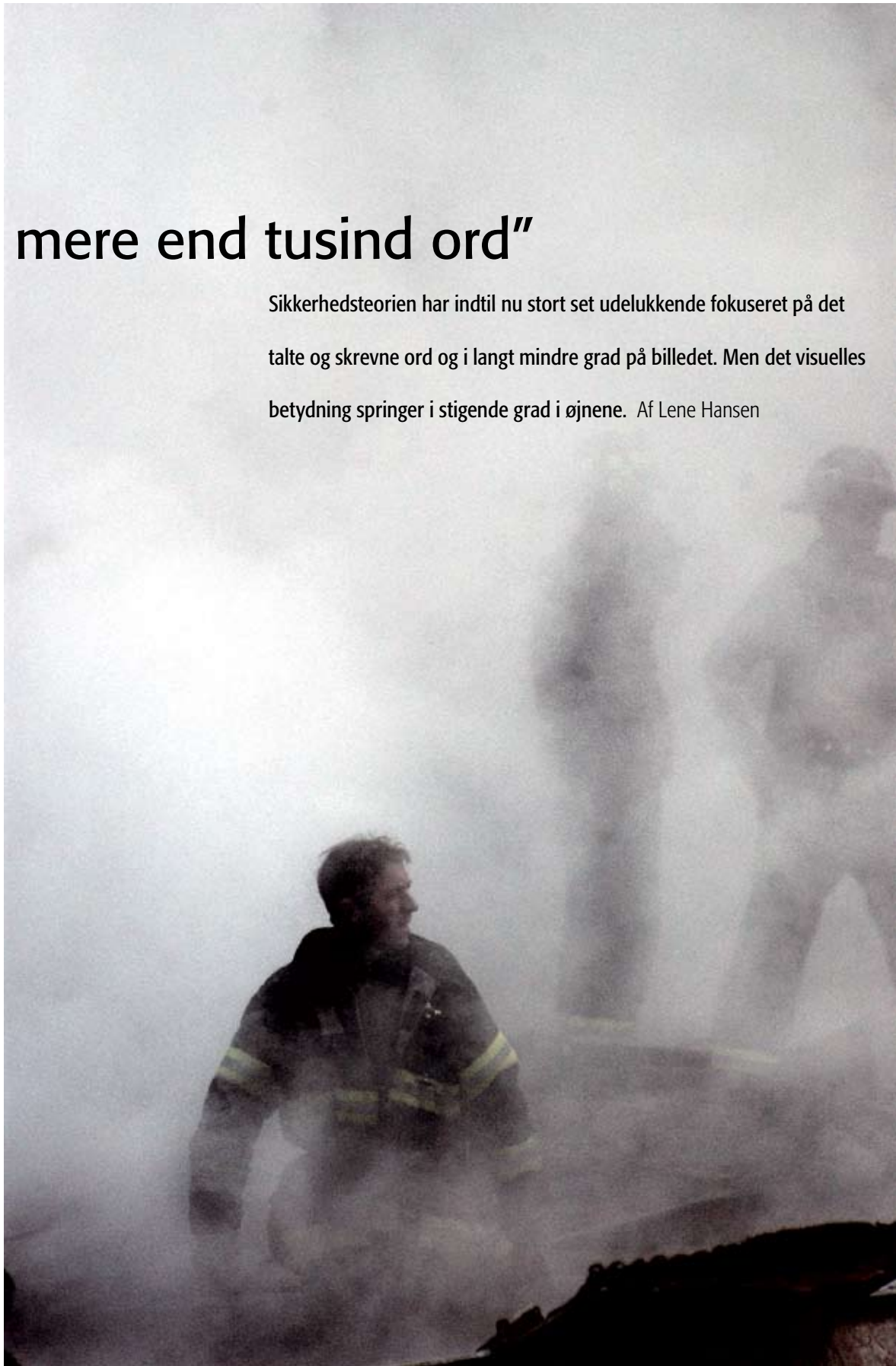
Lene Hansen opremser i artiklen "... mere end tusind ord" tre væsentlige forhold ved det billedlige i forhold til det talte og skrevne ord. For det første siger billeder netop "mere end tusind ord" og kan have en næsten fysisk indvirkning på betragteren. For det andet kan billeder cirkuleres og læses på tværs af sprog- og landegrænser. Og for det tredje er billeder aldrig entydige.

Tilsammen lader det billedet med en sikkerhedspolitisk sprængkraft, som understreger nødvendigheden af at undersøge, hvordan det visuelle adskiller sig fra den skrevne og talte sikkerhedsdiskurs. Det er en tværfaglig opgave, der trækker på både statskundskaben og humanistiske discipliner som fx som filmvidenskab, kunsthistorie og medievidenskab.

Om dette kan man læse i årets tredje udgave af Magasinet Humaniora, der bl.a. også byder på artikler om seksuelt misbrug af børn, pædofili og moralsk panik, samt om hvordan nytten af humanistisk forskning skal vurderes.

"... mere end tusind ord"

Sikkerhedsteorien har indtil nu stort set udelukkende fokuseret på det talte og skrevne ord og i langt mindre grad på billedet. Men det visuelle betydning springer i stigende grad i øjnene. Af Lene Hansen

Muhammed-krisen fik for alvor danskernes øjne op for det visuelle sprængfarlige karakter. Hvordan kunne noget så relativt uskyldigt som 12 karikaturtegninger lede til angreb på ambassader og optøjer, hvor mellem 50 og 100 mennesker skønnes dræbt? Som Anders Fogh Rasmussen udtrykte det fra Folketingets talerstol, så må "det for mange i det danske samfund forekomme aldeles uvirkeligt, at 12 tegninger, der er offentliggjort i en avis, kan sætte så voldsomme kræfter i gang." Men Muhammed-tegningerne er ikke de eneste visuelle repræsentationer, som har bragt sindene i kog. I løbet af de seneste par år har der været adskillige andre markante eksempler på, at fotos og videoer har udløst sikkerhedspolitiske kriser: Abu Ghraib forværede forholdet mellem Irak og de vestlige tropper i landet, henrettelsesvideoer indgår som en integreret del af terrorismens pressionslogik, det amerikanske forbud mod fotos af kister med Stars and Stripes er blevet hid-sigt håndhævet, og det berømte "Falling Man" foto af en af "the jumpers" fra World Trade Center blev så omstridt i USA, at medierne stort set afholdt sig fra at bruge det i tiden derefter.

Sikkerhed som visuel handling En betydelig del af den sikkerhedspolitiske forskning er gennem de seneste 20 år gået fra at se sikkerhed som et spørgsmål om, hvilke militære ressourcer et land har til sin rådighed, og hvilke objektive militære trusler andre stater udgør, til at se sikkerhed som et diskursivt forhold. Den diskursive tilgang tager sit udgangspunkt i, at der ikke findes objektive trusler uafhængigt af de sproglige praksisser, som giver mening til for eksempel tanks,

troppebevægelser, naturkatastrofer eller æresdrab. Det analytiske fokus skifter med andre ord til de talehandlinger og retoriske strukturer, som gør bestemte formuleringer af sikkerhedspolitikken virkningsfuld. Som den såkaldte Københavner-skole med Ole Wæver og Barry Buzan i spidsen har formuleret det, bliver spørgsmålet, 'When does an argument with this particular rhetorical and semiotic structure achieve sufficient effect to make an audience tolerate violations of rules that would otherwise have to be obeyed?' Sikkerhedspolitik er dermed ikke bundet til det militære, men opererer igennem og italesætter det truende, det ekstreme, og signalerer grænserne for, hvad "vi", det fællesskab som er truet, vil acceptere. Fastlæggelse af, hvad der i en given kontekst berettiger betegnelsen (u)sikkerhed sker, altså ved, at forskellige aktører søger at få publikums accept af, hvad der truer. Dette indebærer en konstituering af "vores" og "deres" identitet, og sikkerhedspolitik er derfor også altid identitetspolitik.

Sikkerhedsteorien har indtil nu stort set udelukkende fokuseret på talte og skrevne diskurser og i langt mindre grad på visuelle repræsentationer, hvilket i stor udstrækning skyldes traditionelle faggrænser mellem statskundskaben og humanistiske discipliner som filmvidenskab, kunsthistorie og til dels medievidenskab. Men det visuelle stadigt stigende betydning understreger nødvendigheden af at undersøge, om og hvordan det adskiller sig fra den skrevne og talte sikkerhedsdiskurs. Her vil jeg hævde, at der er i hvert fald tre forhold ved det billedlige, som er bemærkelsesværdige. For det første har billeder, som det ofte hævdes i den visuelle kultur-litteratur, en umiddelbar, næsten fysisk indvirkning på betragteren, som over-

stiger det talte og skrevne. "Et billede siger mere end tusind ord"-effekten handler således ikke kun om, at en visuel dokumentation - selv i disse Photoshop-tider - bestyrker et udsagns sandhedsværdi, men at det etablerer en særlig stærk relation mellem det betragtede og betragteren, som kan mobiliseres politisk. Presset på de vestlige regeringer steg således efter offentliggørelsen af fotos fra lejrene i det nordlige Bosnien i sommeren 1992, ikke mindst fordi disse fotos tydeligt etablerede en visuel og normativ reference til 2. verdenskrigs koncentrationslejre. For det andet så kan billeder cirkuleres og læses på tværs af sproglige grænser, hvilket tale og skrift selvsagt ikke kan med mindre det oversættes. Det visuelle har dermed et globaliserende sikkerhedsliggørende potentiale: publikum kloden rundt kan hurtigt orientere sig i postede billeder, tegninger og video på nettet, og denne mulighed spiller, selvom den ikke bruges i det konkrete tilfælde, ind som en "visual shadow of the future". Frygten for de globale effekter af real time cirkuleret materiale er således en væsentlig motivation bag vestlige regeringers opprioritering af kommunikationskontrol/håndtering under overskriften "public diplomacy".

Det tvetydige billede For det tredje så følges billeder, når vi holder dem op mod ordet, af en specifik og ud fra en politisk betragtning afgørende tvetydighed. Sikkerhedspolitik giver som politisk logik kun mening, hvis der refereres til en kollektiv identitet, et "os" som trues af nogen eller noget. I det omfang individer gøres til omdrejningspunkt i sikkerhedsdiskurser, sker det ikke på grund af deres specifikke individualitet, men fordi de repræ-

LENE HANSEN er ph.d. og lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Hun deltager i forskningsprojektet 'Hvor går grænsen? Højspændingsæstetik og etisk kvalitet i den aktuelle mediekultur', som er støttet af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.

senterer et større kollektiv. Når præsident Bush kastes i Air Force One og flyves til en "undisclosed location" den 11. september, så er det ikke, fordi hans individuelle overlevelse er på spil, men fordi han symboliserer den amerikanske nation. Denne nødvendige kobling mellem individers eventuelle sikkerhedssignifikans og den kollektive identitet kommer afgørende i spil i visuelle repræsentationer, da disse typisk afbilder en eller flere individer. Disse individer skal kobles til en kollektiv identitet, før deres sikkerhedspolitiske signifikans er klar, og denne kobling indebærer altid en tvetydighed og et fortolkningsmæssigt rum. Medier, politikere og NGO'er kan i skrift og tale direkte formulere, hvilke kollektive subjekter som er på spil – "danske", "terrorister", "kommunister" og "bigamister" for eksempel – men en visuel repræsentation rummer ikke samme eksplicitte kollektive udsagn. Det er præcist denne tvetydighed i forhold til, hvad den visuelle individualitet repræsenterer, som udspiller sig i debatterne omkring fortolkningen af den omstridte Bombe-tegning af Kurt Westergaard. På den ene side står den læsning, at tegningen repræsenterer det muslimske som et terroristisk og truende subjekt, på den anden den udlægning, at tegningen ikke etablerer et kollektivt subjekt, men kun den del af det muslimske, som er fundamentalistisk og potentielt terroristisk. Pointen er her ikke, at en af de to læsninger er korrekt, men at det netop er tvetydigheden i koblingen mellem det individuelle og det kollektive, som tillader begge læsninger at blive fremført med stor styrke: da tegningen kun afbilder et enkelt subjekt, kan man ikke entydigt slutte til det kollektive, men da der heller ikke er noget afbildet uden for den enkelte bombemand, kan man heller ikke afvise en terro-

ristisk kollektiv repræsentation.

Tvetydigheden i det visuelle sammenlignet med den talte og skrevne diskurs øges yderligere igennem en svagere kobling til den sikkerhedspolitiske anbefaling. Det visuelle kan etablere en politisk mulighedshorisont og en normativ fordring på, at "noget skal gøres", men præcist hvad og af hvem er ikke endeligt specificeret. Hvis vi tager det berømte Pulitzer-prisvindende foto fra Vietnamkrigen hvor den napalmbrændte nøgne pige kommer løbende mod fotografen Huynh Cong Ut, så artikulerer det tydeligt, at noget er helt galt, men hvilken politik følger af dette? Skal de amerikanske tropper trække sig helt ud af krigen, eller skal der "bare" ske et stop for brugen af napalm? Den menneskelige lidelse brænder klart igennem, men de politiske implikationer er mindre tydelige. Disse tvetydigheder betyder på den ene side, at det visuelle kan miste sit sikkerhedsliggørende potentiale: det er mindre klart, hvilket subjekt som er truende eller truet, og politikanbefalingen står ligeledes i en forhandlingszone. På den anden side er det netop dette fortolkningsrum, som kan gøre billeder omstridte og dermed give dem sikkerhedspolitisk sprængkraft.

Fortolkningen og den lokale forankring

Fortolkningsrummet understreger, at selvom billeder kan cirkuleres og "læses" globalt, så læses de naturligvis ikke ens. Den intertekstuelle sammenhæng er med andre ord afgørende for interaktionen mellem publikum, billede og de sikkerhedsliggørende aktører. Analytisk betyder det, at spørgsmålet om visuelle repræsentationers sikkerhedsliggørende karakter og hele processen, hvori-

gennem dette potentiale artikuleres og problematiseres må angribes gennem fem overlappende niveauer. Først står analysen af selve billedet eller billederne: hvilke tegn mobiliseres der, hvilken resonans har de i en given kontekst, og hvorledes kobles mellem individuel og kollektiv repræsentation – er der flere individer, artikuleres de gennem modsatrettede tegn, eller skaber de en identisk kollektiv fortælling? Det næste lag af analysen ser på den umiddelbare intertekst, dvs. den tekst/tale, som fungerer som undertekst, voice over, eller i tilfældet med karikaturtegningerne, som introducerer og forklarer de visuelle udtryk. Det næste lag fjerner os et skridt mere fra det visuelle og ser på den diskurs, som det pågældende medie normalt artikulerer, og på det spørgsmål, som det visuelle omhandler. Pointen er her, at den danske læser, som ser karikaturtegningerne i Jyllandsposten, måske ikke læser Flemming Roses tekst eller avisens leder, men alligevel i langt de fleste tilfælde vil have et kendskab til, hvad Jyllandspostens linje er på spørgsmålet om det muslimske og integration. Det næste lag kobler til de generelle politiske debatter på det afbildede og diskuterede område, og det sidste lag ser på eksplicitte diskussioner om, hvordan det visuelle materiale skal afkodes.

Billeder, som bliver sikkerhedsliggjort på dette femte niveau, indgår i så "tykke" og politiserede fortolkningsprocesser, at den enkelte betragter dårligt kan gå til repræsentationen uden om dette fortolkningsnet. Meningen med og historien om de visuelle repræsentationer får dermed deres eget liv, og mange mennesker i Mellemøsten, USA og Storbritannien har for eksempel ikke selv set Muhammed tegningerne, men reagerer på baggrund af og igennem konkurrerende dis-

kurser om, hvad tegningernes politik er. Når den eller de enkelte billeder bevæger sig ind i en sådan tæt strøm af fortolkninger, er der også en vis sandsynlighed for, at der sker en forsimpning og homogenisering. Konkret blev Muhammed-tegningernes indbyrdes forskelle og særligt den satiriske brod vendt mod *Jyllandsposten* i (mindst) tre af tegningerne helt udgrænset i den amerikanske og britiske debat, som læste tegningerne som et uniformt hele igennem Westergaards bidrag.

Grænserne for hvad og hvem, der kan afbildes, er altid kontekstbestemte og forhandlingsbare. Omvendt indebærer enhver kultur også altid en institutionaliseret tavshed omkring sine egne grænser, enten fordi en håndhævelse af censur og/eller politisk repression umuliggør bestemte visuelle fremstillinger, eller fordi grænserne er blevet så selvfølgelig og sedimenterede, at de ikke opfattes som grænser. Det betyder også, at man ud over de eksplicite visuelle sikkerhedsliggørelser, som slår igennem på alle de fem intertekstuelle dimensioner, også bør analysere "tavse sikkerhedsliggørelser", det vil sige grænser, visuelle tabuer og politisk censur og forfølgelse.

Krænkelser og genrens betydning Sikkerhedspolitik handler om grænserne for det politiske fællesskab, og hvad der skal beskyttes – debatterne om visuel repræsentation handler desuden mere konkret om grænserne for, hvad som kan afbildes. Truslen kan selvsagt komme i form af den radikale, truende Anden, men trussels-identitetsdynamikken behøver ikke tage denne form. Repræsentationen kan også ske ved, at den Anden – nation, stat, befolkningsgruppe – fremstilles som umoden, barnlig, tilbagestående eller underudviklet, eller hvis der er tale om religiøs, politisk eller kulturel autoritet ved, at denne fremstilles som helt almindelig. For dem, som opfatter sig som en del af den afbildede Anden, kan disse "blødere" former for identitetsrepræsentation sagtens ses som lige så krænkende som dem, der opererer igennem radikalt-truende tegn og symboler. På samme måde kan sikkerhedsliggørelser ske gennem et bredere register af

genrer end den politiske tales udpegning af trusler og fjender. Som Muhammed-krisen har vist, kan for eksempel satire blive opfattet som mindre harmløs end den autoritetsstatus, som genren normalt tillægges.

Genre er kort sagt væsentlig i en visuel sikkerhedsoptik, fordi forskellige genrer forudsætter en bestemt kontrakt mellem afsender og modtagere. Der er for det første forskel på, i hvilket omfang visuelle genrer konstitueres som æstetiske eller politiske. Vægmalier og karikaturtegninger ses for eksempel som eksplicit politiske, hvorimod fotografiet kan inkorporere begge. Politik/æstetik-dimensionen er analytisk nyttig i en sikkerhedsdiskursoptik, fordi vi må forvente, at genrer med en klar politisk genrekontrakt også tillader en mere direkte (potentiel) sikkerhedsliggørelse, hvorimod de æstetiske er mere afhængige af en intertekstuel betydningsfastsættelse af det visuelle politiske indhold. Genrens betydning ses for det andet naturligvis også i skellet mellem dokumentation og performance. Der er forskel på presfotografiets afdækning af overgreb og karikaturtegningen eller kunstvideoens skabelse af et narrativ, som reflekterer eller kritiserer en politisk situation eller kontekst. Men som Muhammed-tegnings-sagen viste, så er det ikke muligt at fastsætte et klart hierarki imellem de to: selvom performancen ikke dokumenterer et overgreb mod en konkret levende Anden, så kan den sages opleves og sikkerhedsliggøres, som lige så krænkende. Genrekontrakter er imidlertid ikke universelle eller ahistoriske, og både de og vore visuelle symboler er samtidig globalt og lokalt konstitueret. Måske det er i disse lokale/globalt skæringspunkter, at billedernes sikkerhedsliggørende potentiale kommer allertydeligst frem!

"... noget er helt galt, men
hvilken politik følger af dette?"

Foto: Scanpix

Demonstration i London mod krigen i Irak.

En af de mere komiske historier, der er dukket op i konteksten af 'krigen mod terror', er balladen omkring en reklamekampagne for den amerikanske kæde Dunkin' Donuts, der for nylig er blevet rapporteret af BBC. Reklamen viste et foto af TV-kokken Rachael Ray iklædt et silketørklæde, der havde en vis lighed med et traditionelt arabisk keffiyeh. Selskabet droppede reklamen, efter en højreorienteret blogger havde klaget over, at billedet gav associationer til gidselvideoer og støttede islamisk ekstremisme. Bloggeren argumenterede: "Fashion statements may seem insignificant, but when they lead to the mainstreaming of violence – unintentionally or not – they matter." Mens man kan sige, at dette eksempel er ret farceagtigt, viser det ikke desto mindre, hvor presserende det er at tage spørgsmålet op om den voksende islamofobi i Vesten. Siden 11. september er muslimer, migranter, flygtninge, rejsende med skæg og kvinder med tørklæder (det 'ufashionabelt' fremmede) ofte blevet trans-

formeret til 'terrorister' takket været en virulent blanding af post-11. september paranoia og dybtliggende xenofobi.

Retorikken omkring den såkaldte 'krig mod terror' er, med dens konstruktioner af identiteterne 'os' og 'dem', et indlysende territorium for postkolonial kritik. Edward Saids Orientalism (1978) anses som grundlæggende for postkoloniale studier. Hans analyser af, hvordan koloniale diskurser, der legitimiserede kolonialismens 'civilizing mission', fra det sene 18. århundrede og frem konstruerede Orienten som Vestens tilbagestående 'anden', er ikke mindre relevant for at forstå situationen i dag. Efter 11. september blev islam (især i dens politiske manifestationer) udråbt som Vestens nye 'fjende' (som erstatning for den kolde krigs kommunistiske trussel), og 'krigen mod terror' blev opfattet som en uundgåelig kamp mellem civilisationer. I en artikel skrevet lige efter 11. september beklagede Said den måde, hvorpå de forfærdelige terrorangreb blev set som bevis på

Samuel Huntingtons tese om 'civilisationernes sammenstød', en tese hvori "the personification of enormous entities called 'the West' and 'Islam' is recklessly affirmed, as if hugely complicated matters like identity and culture existed in a cartoonlike world where Popeye and Bluto bash each other mercilessly, with one always more virtuous pugilist getting the upper hand over his adversary."

Civilisationernes sammenstød? Siden 11. september har Vesten - identificeret med 'fremskridt', 'modernitet' og 'civilisation' - fundet dets 'anden' i islam. Med George Bushs erklæring om, at man enten er "with us or against us", og at "there is no neutral ground ... in the fight between civilisation and terror", blev grænserne sat for mulighederne for dissens. Mange intellektuelle, der har kommenteret krigen mod terror, har forkastet ideen om civilisationernes sammenstød og har

Terror og det postkoloniale

Siden 11. september er opfattelsen af, at man enten er "med eller imod os", blevet central i en såkaldt krig mellem civilisation og terror. Postkolonialismen kan som en tradition, der i bund og grund beskæftiger sig med kritikken af imperial magt, være med til at afmystificere retorikken omkring krigen mod terror. Af Cheralyn Meador

påpeget vanskelighederne ved dissens (fx Noam Chomsky, Slavoj Žižek, Judith Butler, Gayatri Spivak). Said selv – 'postkolonialismens fader' som nogle beskriver ham – som var en fortaler for palæstinensiske rettigheder, blev kaldt 'Professor of Terror' af politiske modstandere mange år før 11. september. Postkolonialismen voksede som akademisk disciplin ud af studiet af (engelsksprogede) litteraturer fra de Britiske ekskolonier; litteraturer der, i Salman Rushdies berømte ord, 'writes back to empire'. Det postkoloniale dækker et enormt varieret og interdisciplinært felt: historie, politik, antropologi – og selvfølgelig studiet af kolonial diskurs og postkolonial teori, litteraturer og andre kunstformer. Geografisk dækker det stort set hele kloden (ikke kun det gamle britiske imperium) – Vestens ekskolonier og Vesten selv, særligt med fokus på dens forestilling om og undertrykkelse af den 'anden' og på den postkoloniale migrants ankomst til det gamle imperiale center. Historisk inkluderes alt fra

den såkaldte europæiske 'opdagelsestid', slavehandlen, den koloniale stats undertrykkelse og problemerne arvet af den postkoloniale stat til nutidige former for imperialism. Som en tradition, der i bund og grund beskæftiger sig med kritikken af imperial magt, må postkolonialismen arbejde på at afmystificere retorikken omkring krigen mod terror. Men med rødder i subalterne historier, kritisk teori og poststrukturalismen er det postkoloniale perspektiv imidlertid også uundværligt i idéhistoriske spørgsmål, og for forståelsen af de politiske og etiske implikationer af begrebet 'terror'.

Postkoloniale retninger Det postkoloniale har generelt altid beskæftiget sig med spørgsmål om terror, da det fokuserer på kolonialismens barbari og den ofte voldelige modstand mod undertrykkelse. Men både i populære og akademiske debatter om vores

nye globale 'undtagelsestilstand' er det postkoloniale perspektiv hovedsageligt blevet overset. Bortset fra en henvisning til Nelson Mandela en gang imellem, og den banale truisme at 'én mands terrorist er en anden mands frihedskæmper'. Eller når amerikansk udenrigspolitik debatteres som udtryk for en ny form for imperialism – skønt dette ofte bliver fremstillet som en post-postkolonial situation, hvor den postkoloniale kritik betragtes som ugyldig, fordi den angriber et suverænt magtcenter, der ikke længere eksisterer. Dette var også hovedargumentet bag Hardt og Negris afvisning af postkolonialismen i deres meget omtalte bog *Empire* (2000), som senere begivenheder dog har vist tegnede et lidt for optimistisk billede af svækkelsen af nationalstatens suverænitets og mulighederne for global modstand.

En anerkendt postkolonial kritiker, Elleke Boehmer, identificerer det, hun kalder for "two dominant inflections of the postcolonial: a globalising and hybridising inflection and

Billedet af Rachael Ray med tørklæde i en Dunkin' Donuts-reklame var for stærkt i disse terrortider.

a 'resistance' inflection". Den første ser det postkoloniale som en slags afspejling af nutidige transnationale formationer; den anden interesserer sig for modstand mod imperiet – også i dens forskellige nutidige former. Her tænkes på fx Frantz Fanon, der forsvarede brugen af vold i kampen mod kolonimagten, men man bør også inkludere Gandhis effektive ikke-volds strategi (satyagraha) i denne kategori. Boehmer mener, at skønt begge retninger beskæftiger sig med "imperial after-effects", så har især modstandsretningen givet anledning til en vis beklæmthed: "From this perspective, unnervingly to some, postcolonialism aligns more closely with some of the theories and significations of 'terror' (as in anti-colonial violence, for example), than it does with globalisation". Desværre analyserer hun ikke modsigelserne i dette 'valg' mellem 'terror' og 'globalisering'. Der findes subalterne perspektiver, fra hvilke modsætningen mellem 'globalisering' og 'terror' ikke er så stor, som der lægges op til her. Endvidere kan man sige, at hybriditet er modstand: hybride former overskrider og underminerer normer og hegemoniske strukturer. 'Terror' og 'globalisering' er en overraskende kategorisering, der i bekymrende grad lyder ligesom andre konstruktioner i retorikken omkring krigen mod terror. Men inden for nogle retninger af postkoloniale studier overskygger den postmoderne hyldest af transnationale identiteter og multikulturer måske postkolonialismens radikale kritik af volden forårsaget af imperialism, nationalisme, racisme, sexism og fundamentalisme generelt – inklusive dem, der manifesteres i krigen mod terror? Som Boehmer fremhæver, "in the globalised world terror is

a force that has been incorporated everywhere".

Alternative perspektiver Sådanne diskussioner afspejler problemerne i debatten om terror siden 11. september. Problemet med ordene 'terror' og 'terrorist' er, at de kan have mange betydninger, og at de aldrig er blevet klart defineret. Man behøver kun at tænke på Mandelas optræden på USA's terrorliste helt indtil juli i år. Med Bushs 'med eller imod os' retorik og hans vision om en krig mellem civilisation og terror er termen 'terror' blevet endnu mere sløret. Som mange kritikere påpeger, er 'krigen mod terror' en krig mod et abstrakt fænomen (ligesom det den defineres imod: 'civilisation', 'fremskridt', 'frihed', 'demokrati'). Krigen mod terror er, som Boehmer siger, ahistorisk. Men debatten om terror er fundamentalt set mangelfuld, hvis ikke den samtidig tager højde for alle terrorrens historier – herunder statsterror, den koloniale stats brutale undertrykkelse og slavehandlen – historier, der fremhæves gennem det postkoloniale perspektiv.

Studier i terrorismens historie refererer ofte til termens oprindelse (i hvert fald i dens moderne forstand) under den franske revolution, og nogle henviser specifikt til Edmund Burkes protest mod Robespierres régime de la terreur; "Thousands of those Hell hounds called Terrorists ... let loose on the people" – der, som Bruce Hoffman skriver, populariserede ordet på engelsk. Men Burkes egen forståelse af 'terror' var mere kompleks. Selv om hans kontrarevolutionære *Reflections on the Revolution in France* (1790) opretholdt

konservere (engelske) politiske værdier, argumenterede Burke (som selv var irsk) kraftigt mod den brutale koloniale undertrykkelse i Irland, Indien og Amerika. Som Luke Gibbons har vist, er det 'koloniale sublime' central, for forståelsen af Burkes æstetiske teori. Men et vigtigt aspekt af den franske revolution (for nu at bruge en eurocentrisk formulering), der generelt er udeladt af analyser af terrorens historiske rødder, er slave-revolten i fransk San Domingue (Haiti) i 1791. 'The Black Jacobins', som C.L.R. James kaldte dem, var inspirerede af revolutionens diskurs om lighed og frihed og gjorde oprør mod deres europæiske herskere for endelig at etablere en uafhængig republik. Denne slaverevolution, som også tvang Frankrig til at ophæve slaveriet i alle dets kolonier, havde fremhævet de racemæssige grænser for diskursen om universelle rettigheder.

Staten uden for loven? Betydningen af 'terrorisme' har ændret sig over tid; fra russiske 'anarkister' i det 19. århundrede til ekstreme venstreorienterede grupper i Tyskland og Italien i det 20. – et århundrede, som globalt også var kendetegnet ved antikolonialistiske kampe, separatistiske kampe og uafhængighedskampe. Og i en anden størrelsesorden var der fx statsterrorismen i det stalinistiske Rusland og Nazityskland. I dag forstås terrorisme i overvejende grad som politisk vold udøvet af ikke-statslige aktører, mens statsterrorisme ofte er placeret på sidelinjen. Walter Laqueur, fx, indrømmer, at ødelæggelsen forårsaget af statsterrorisme er langt større end andre terrorhandlinger, men

Hvad angår de myter, der historisk set er anvendt til at retfærdiggøre vold, er de gamle imperialistiske paradigmer 'civilisation' og 'fremskridt' stadigvæk stærke i dag.

Foto: Polfoto

CHERALYN MEALOR er ph.d-studerende ved Institut for Sprog, Litteratur og Kultur ved Aarhus Universitet. Hendes ph.d.-afhandling, som afleveres dette efterår, er et studie af repræsentationer af terror i nutidig engelsksproget litteratur med titlen 'States of Emergency: Literary Representations of Terror and the Politics of In/Security'. Hun har undervist og publiceret indenfor postkoloniale studier.

forsvarer, at det udelades fra terrorismestudier, fordi der ellers vil være endnu mere forvirring omkring termen.

Men hvad der overses her, er den måde hvorpå statsterrorisme bliver opfattet som en slags afvigende statsadfærd. Som Spivak kommenterer, "When a state is named a 'terrorist state,' the intent implicit in the naming is to withhold state status from it, so that, technically, it enters the category of 'extra-state collective action'". Men spørgsmålet om den legitime udøvelse af vold – centralt i debatten om USA's krig mod terror – går videre end de alt for mange eksempler på stater, der overskrider international lov. Filosofer såsom Giorgio Agamben og Jacques Derrida har undersøgt relationen mellem lov og vold i forhold til selve strukturen af nationalstatens suverænit. Ifølge Agamben betyder den suveræne beslutning om at suspendere loven ved erklæringen af en 'undtagelsestilstand', at "the law is outside itself"; koncentrationslejren, der realiseres, når undtagelsen bliver reglen, er modernitetens biopolitiske paradigme. Derrida argumenterer, at statens oprindelsesmoment er voldeligt – idet den kommer før loven må staten være uden for den: "all States ... have their origin in an aggression of the colonial type. This foundational violence is not only forgotten. The foundation is made in order to

hide it; by its essence it tends to organise amnesia".

De voldelige konsekvenser af denne forglemmelse og de medfølgende myter om storhed, som underbygger eksklusionære nationalismer, er fokus for meget postkolonial litteratur og teori, der beskæftiger sig med flygtninges, migranternes og minoriteters erfaringer. Hvad angår de myter, der historisk set er anvendt til at retfærdiggøre vold, er de gamle imperialistiske paradigmer 'civilisation' og 'fremskridt' stadigvæk stærke i dag. Det var præcis disse begreber udtrykt i troen på Vestens 'civilizing mission', der blev brugt som legitimation for kolonialistisk terror i det 19-århundrede. Som Benjamin påpegede: "There is no document of civilization which is not at the same time a document of barbarism". Da Gandhi blev spurgt, hvad han mente om 'Western civilization', svarede han, at han syntes det ville være en god idé.

Referencer

Agamben, Giorgio. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Trans. D. Heller-Roazen, Stanford: Stanford UP, 1998.
Benjamin, Walter. *Illuminations*. Ed. H. Arendt, trans. H. Zohn. London: Fontana, 1992.
Boehmer, Elleke. 'Postcolonial Writing and Terror', *Wasafiri*, 22,2 (2007): 4-7.

Burke, Edmund. *Reflections on the Revolution in France*. Ed. C. Cruise O'Brien. London: Penguin, 2004.

Coomarasamy, James. 'US chain drops "terror scarf" ad'. BBC News, 30 May 2008

<<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/americas/7427206.stm>>.

Derrida, Jacques. *On Cosmopolitanism and Forgiveness*. London: Routledge, 2001.

Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. Pref. J.P. Sartre, trans. C. Farrington. London: Penguin, 1990.

Gibbons, Luke. *Edmund Burke and Ireland: Aesthetics, politics, and the colonial sublime*. Cambridge: Cambridge UP, 2003.

Hardt, Michael and Antonio Negri. *Empire*. Cambridge, Mass.: Harvard UP, 2001.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*. New York: Columbia UP, 2006.

Huntington, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Simon & Schuster, 1997.

James, C.L.R. *The Black Jacobins*. London: Penguin, 2001.

Laqueur, Walter. *The Age of Terrorism*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1987.

Said, Edward W. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London: Penguin, 1995.

Said, Edward W. 'The Clash of Ignorance'. *The Nation*, 22 Oct. 2001.

<<http://www.thenation.com/doc/20011022/said>>
Spivak, Gayatri. 'Terror: A Speech After 9-11'.

boundary 2, 31,2 (2004): 81-111.

Er det professionelt at være i tvivl?

At undersøge sager om seksuelt misbrug ud fra en psykologfaglig bredde kræver viden om den barnlige seksualitets udvikling og en viden om, hvordan børns udvikling altid finder sted og gives betydning i deres nære relationer.

Af Katrine Zeuthen

Mistanken om seksuelt misbrug af et barn opstår ofte på baggrund af barnets udsagn eller handlinger, og der er næsten aldrig vidner eller fysiske beviser på, at et overgreb har fundet sted. Specielt sager med førskolebørn fører sjældent til domsfældelse. Uanset hvad der kan ligge til grund for et barns ytringer eller handlinger, bør vi, i de sager hvor mistanken ikke kan bevises, som udgangspunkt hverken udelukke eller fastholde, at et seksuelt overgreb har fundet sted. I vores trang til vished er det vigtigt at huske, at sagerne tit er så komplekse og diffuse, at sandhedskravet må vige for en undersøgelse af barnets virkelighed på barnets præmisser.

Følgende anonymiserede case illustrerer, hvor vanskeligt det er at afdække, om et barns udsagn og adfærd direkte afspejler, at barnet har været udsat for seksuelle overgreb, og hvor mange forskellige antagelser en given mistanke kan føre med sig. Sagen er repræsentativ for mange af de mistanker, der opstår med små børn. Pointen med at gengive den her er at vise, at selv om vi ikke kan

forbinde pigens udtalelser eller adfærd med en konkret hændelse, giver det alligevel anledning til bekymring, og derfor må vi undersøge, hvad det er, hun giver udtryk for. For at kunne undersøge disse sager ud fra en psykologfaglig bredde er det nødvendigt både at have viden om den barnlige seksualitets udvikling samt en viden om, hvordan børns udvikling altid finder sted og gives betydning i deres nære relationer, og dette uanset hvad disse relationer rummer.

Eva En mor henvender sig til et rådgivnings- og behandlingscenter for børn, unge og deres familier. Hendes treårige datter Eva har for nogle uger siden kildet sig på tissekonen og sagt til sin mor: "far viser, hvordan man skal kilde på tissekonen og kysse med tungen". Moren har informeret sin sagsbehandler, og socialforvaltningen har meldt sagen til politiet. Politiet vælger ikke at gå ind i sagen, da bevismaterialet er for spinkelt. Moren er

stadig forskrækket over pigens udtalelse og henvist af sin sagsbehandler opsøger hun derfor et rådgivningscenter. Eftersom der ikke skal iværksættes nogen politimæssig efterforskning, er det muligt at igangsætte en psykologisk undersøgelse af Evas udsagn og adfærd, hvilket socialforvaltningen vurderer som hensigtsmæssigt.

Til en indledende samtale med moren fremgår det, at Evas forældre er skilt, og at hun bor hos sin mor, som har forældremyndigheden, men at Eva indtil nu har haft fast samvær med sin far. Evas mor har en psykiatrisk historie med indlæggelser og har ifølge sig selv et afslappet forhold til alkohol. Moren fortæller, at hun har ammet Eva, indtil hun var tre år, og at Eva stadig falder i søvn ved at sutte på sin mors bryst. Moren fortæller, at Eva er interesseret i sin egen og morens krop, hun vil gerne tungekysse og vise sin tissekone frem. Moren fortæller også, at faren kæmper om at få forældremyndigheden på grund af sin opfattelse af hendes alkoholforbrug, og hun beskriver ham som hæmmet

Foto: Scanpix

og rigid. Moren siger, at faren er meget glad for datteren og overvældet af hendes hengivenhed.

Til den efterfølgende samtale indkaldes Evas far. Han er oprørt over situationen og føler sig under anklage. Han er speciel i sin fremtoning, muligvis personlighedsforstyrret. Han mener, morens daglige alkoholforbrug gør hende uegnet til at tage vare på sin datter. Han beskriver hendes liv som ustruktureret og uforudsigeligt som følge af hendes misbrug, og derfor vil han have forældremyndigheden over datteren. Han undrer sig over Evas adfærd og udtalelser og mener ikke, at hun på nogen måde interesserer sig for sin egen eller hans krop, og han har ikke selv observeret adfærd eller hørt udsagn, der har gjort ham bekymret for, at hun har været udsat for seksuelt misbrug.

Efter at have mødt Evas mor og far har vi Eva til samtale. Hun virker tillidsfuld og næsten ukritisk i sin kontakt. Hun er meget talende og beskriver sin familie og sin hverdag, mens hun sidder og tegner. Hun fortæl-

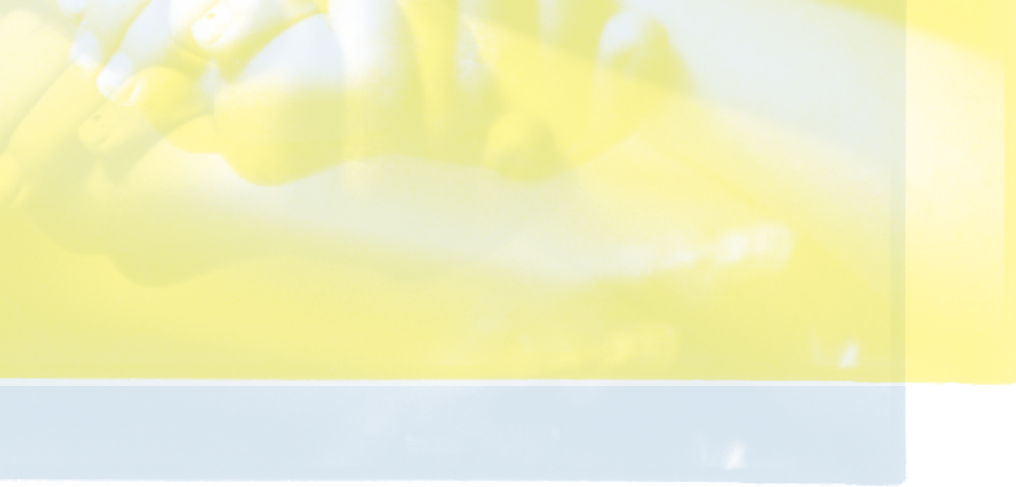
ler både om sin hverdag hos sin far og hos sin mor og virker glad for dem begge. Når psykologen gentager for Eva, at hun er til samtale, fordi hendes mor har sagt, at Eva har sagt de ting om sin far, stopper hun det, hun er i gang med, og lytter uden at sige noget.

Sagen har selvsagt et længere efterspil, der afholdes flere møder med familien og med socialforvaltningen, og præmisserne for Evas samvær med både sin mor og far undersøges. Men psykologerne kommer ikke nærmere, hvad der ligger til grund for Evas udtalelser om sin far. I sagen tages der udgangspunkt i, at Eva har sagt de ting til sin mor, men det udelukkes ikke, at det kan være noget, moren har konstrueret, fordi hun er bange for at miste forældremyndigheden over sin datter.

Ud over at det altid bør vække bekymring, når et lille barn udtaler sig og handler som Eva, er der også den indlysende grund til bekymring i Evas liv, at hendes mor er misbruger og til tider psykiatrisk patient, og hen-

des far muligvis er personlighedsforstyrret. Samtidig peger hendes udsagn på nogle aspekter af det, man med Freud kan kalde hendes psykoseksuelle udvikling. Det vil sige samspillet mellem hendes biologiske modning og den kultur, hun omgives af. For at kunne forstå, hvad der menes med dette, må vi en tur omkring psykoanalysens grundlægger Sigmund Freud og hans teori om den infantile seksualitet og den nulevende franske psykoanalytiker Jean Laplanches gen-skrivning af denne teori.

Freuds forførelsesteori Freud udviklede sin forførelsesteori i slutningen af det 19. århundrede. Teorien gik i korte træk ud på at vise, at der var en direkte sammenhæng mellem tidlige oplevelser og den måde, oplevelserne kom til udtryk på senere i patienternes liv. Freud mente, at der lå traumatiske begivenheder til grund for de hysteriske symptomer, hans kvindelige patienter udviste, og at

det derfor var muligt at afdække traumet som en virkelig begivenhed. Han kaldte sin teori for forførelsesteorien, fordi han fandt ud af, at hans patienter var blevet forført seksuelt. Kvinderne led af erindringsrester, det vil sige brudstykker af erindringer, der gennem Freuds rekonstruerende arbejde viste sig at udspringe af seksuelle krænkelse. Kvinderne var blevet udsat for seksuelle overgreb i deres barndom og på et tidspunkt, hvor de ikke havde været i stand til at forstå det, de havde oplevet. Derfor udtrykte oplevelserne sig forsinket og med kroppen. Freud begyndte imidlertid at tvivle på sin forførelsesteori. Nogle af kvindernes erindringer rakte længe tilbage end muligt var, nogle af erindringerne virkede ikke autentiske, andre kvinders historie blev afkræftet af familiemedlemmer eller bekendte. Freud begyndte også gennem sin selvanalyse at finde frem til egne tidlige erindringer om forførelse. Freud konkluderede, at nogle af disse erindringer var konstruktioner. Med andre ord måtte nogle af disse kvinders erindringer være udtryk for, at kvinderne selv konstruerede erindringer med tilbagevirkende kraft, de skabte begivenheder, der ikke havde fundet sted i virkeligheden.

Freud opgav sin forførelsesteori i 1897 og med den en sikker vished om, at der altid er en direkte sammenhæng mellem historiske realiteter og psykens udtryk. Han opdagede, at psyken var konstruktiv i sig selv, og at vi i vores indre forsøger at skabe sammenhæng, også selv om den er på bekostning af den faktiske realitet. Freud blev og bliver stadig udkældt for at opgive sin forførelsesteori. Dengang var det af det neurovidenskabelige selskab, han var en del af. Med sin påstand om, at psyken var konstruerende i sig selv, blev han kritiseret for at være uvidenskabelig

og for at opgive forsøget på at afdække traumet i sig selv. I dag bliver han kritiseret for at smide barnet ud med badevandet ved ikke at tage kvindernes barndomserindringer eller børns udsagn for pålydende. Freud slap ikke troen på, at nogle børn bliver udsat for seksuelle overgreb. Men han opgav troen på, at der altid er en direkte og afdækkelig forbindelse mellem adfærd og udsagn på den ene side og en bagvedliggende begivenhed på den anden.

Den infantile seksualitet Opgivelsen af forførelsesteorien blev afsættet for teorien om den infantile eller barnlige seksualitet. Gennem samtaler med sine patienter havde Freud fundet ud af, at mange af kvinderne havde erindringer om en egen barnlig og nysgerrig seksualitet og de fantasier, der var forbundet hermed. De havde erindringer om lystfulde fornemmelser, om onani, om seksuelle lege, om at have overværet eller hørt voksnes seksualitet, og de havde først og fremmest erindringer om de fantasier, de havde om den gådefulde verden, der på en gang var farlig og dragende blandt andet qua den voksne og ubegribelige seksualitet. Deres erindringer om seksuelle forførelser tidligt i barndommen kunne derfor være udtryk for, at kvinderne i deres voksne liv konstruerede erindringerne med tilbagevirkende kraft i forsøget på at undgå den skyld og skam, som erindringerne om barnlig og lystfuld leg og fantasi kunne medføre i den kultur, de levede i som det pæne borgerskab i Wien.

Myten om Kong Ødipus kan illustrere, hvordan teorien om den infantile seksualitet

indfanger sammenhængen mellem barnets biologiske udvikling og den betydning, den gives af den omkringliggende kultur, hvorfor biologien aldrig kan ses som uafhængig og adskilt fra sine omgivelser: Ødipus giftede sig med sin mor og dræbte sin far, ganske som oraklet i Delphi havde spået. Da det gik op for ham, hvad han havde gjort, stak han øjnene ud på sig selv. Med tilbagevirkende kraft fortrængte han dermed visheden om den erotiske kærlighed, han havde følt for sin mor, og den rivaliseren, han havde følt i forhold til sin far. Ligesom det er naturligt, at barnets første kærlighedsobjekter er dets forældre, lige så naturligt er det, at vi fortrænger denne kærlighed med tilbagevirkende kraft, når vi i puberteten vender os ud i verden og forelsker os.

Det er heller ikke ualmindeligt, at det er i puberteten, at børn udsat for seksuelle overgreb begynder at få en indsigt i, hvad deres relation til deres far eller en anden, der har krænkede dem seksuelt, i virkeligheden har betydet. Ligesom Kristian Ditlev Jensen, der i sin selvbiografiske bog "Det bliver sagt" beskriver, hvordan han i en alder af 13 år hørte ordet bøsse og for første gang fik et indblik i, hvad relationen mellem ham og den pædofile Gustav havde haft af betydning i de fire år, Gustavs seksuelle krænkelse havde stået på. Eller som en ung pige beskrev i sin terapi, at det var til klassens seksualundervisning, hvor hun for første gang fik forklaret, hvad et kondom skulle bruges til, at det gik op for hende, at den ældre mandlige nabo havde haft en seksuel relation til hende. Eller den 12-årige dreng, der først nu fortæller om de krænkende oplevelser, han havde som 6-årig, da han skulle introduceres for skolelivet af den dengang 10-årige dreng, der var hans skoleven. Der findes utallige

... børn skal lære, hvad det betyder at have lyst til noget og ikke at have lyst til noget, de skal lære, hvad det betyder at deltage aktivt eller passivt i noget, og de skal lære, hvad forskellen er på frivillighed og tvang. Dette er ikke en viden, børn er født med ...

eksempler som disse, både fra den kliniske erfaring og fra film og litteratur, og fælles for disse eksempler er, at de indfanger, hvordan biologien og kulturen hænger sammen gennem den kulturelle betydning, vores biologiske udvikling gradvist gives.

Virkeligheden overtager gradvist fantasiens plads, ved at barnets ofte fantasifulde forsøg på at skabe betydning og sammenhæng viger pladsen for mere realistiske betydninger og sammenhænge: Storebror har ikke taget lillesøsters tissemand – hun har en tissekone i stedet for. Morens graviditet skyldes ikke, at hun har slugt en lille baby, men at farens sædcelle har befrugtet hendes æg, fordi de har været i seng sammen, og babyen kommer ikke ud af endetarmen, men ud af skeden. Den treåriges viden om kønsforskel, graviditet og fødsel er ikke den samme som den 12-åriges. Og derfor er børnenes fantasi-er om disse ting også forskellige.

Børn skal lære disse ting, og de skal lære dem gennem den kultur, de omgives af, både den nære kultur, der er de relationer, børnene vokser op med, men også den omkringliggende kultur, der er samfundet. Og børn skal lære, hvad det betyder at have lyst til noget og ikke at have lyst til noget, de skal lære, hvad det betyder at deltage aktivt eller passivt i noget, og de skal lære, hvad forskellen er på frivillighed og tvang. Dette er ikke en viden, børn er født med, og som udvikles gradvist. Denne betydningsdannelse kommer udefra, først og fremmest fra de voksne, der varetager børns overlevelse og giver deres udvikling betydning.

Den generelle forførelse Den franske psykoanalytiker Jean Laplanche har udviklet sin

teori om den generelle forførelse på baggrund af Freuds forførelsesteori og opgivelsen af den. Laplanche fastholder forførelsesaspektet fra Freuds forførelsesteori og kalder den voksnes forførelse af barnet et grundvilkår i barnets udvikling. Men hans definition af forførelse adskiller sig fra Freuds, idet den i Laplanches terminologi både kan være pervers og generel. Det kræver en forklaring:

Til forskel fra andre pattedyr og primater, som vi arts-mæssigt kan sammenligne os med, fødes menneskebarnet, længe før det er i stand til at tage vare på sig selv. Barnet fødes ind i, hvad man kunne kalde en social livmor, som er en forlængelse af den intra-uterine tilstand i morens mave. Barnets sanser er langt fra færdigudviklede og fortsætter deres udvikling uden for livmoderen. Fx er hudsansen meget lidt udviklet, og barnets taktile oplevelse af verden udvikler sig sideløbende med, at barnets nære relationer giver denne oplevelse betydning. Barnet skal lære betydningen af lyst og ulyst, og barnet skal lære det af den voksne. Det betyder omvendt, at den voksne kan forhindre barnet i gradvist at udvikle evnen til at give sin oplevelse af verden betydning. Børn udsat for seksuelle overgreb kan være meget forvirrede over, hvad de mærker, da de netop er blevet forhindret i at give deres oplevelser betydning på deres egne præmisser.

At voksne forfører børn skal således ifølge Laplanche forstås ud fra et kontinuum, hvor der i den ene ende af spektret er den generelle forførelse: Den voksne forfører barnet, fordi den voksne *fører for* i barnets udvikling. Og barnet lader sig forføre af den voksnes verden og tager for givet, at det, den voksne siger og gør, er meningsfuldt. Den voksnes henvendelse betyder noget, og barnet prøver at forstå denne betydning, så det kan indgå

meningsfuldt i de relationer, der udgør dets liv. På den måde bliver barnet gradvist en del af den kultur, det omgives af gennem et samspil, der i den generelle forførelse sker på barnets præmisser og i et tempo, hvor barnet er i stand til at tage verden til sig.

I den anden ende af spektret er den perverse forførelse eller det seksuelle overgreb, som kortslutter barnet i dets mulighed for at give verden betydning. Her er betydningsdannelsen udelukkende på den voksnes præmisser. Barnets forsøg på at give verden betydning erstattes af den voksnes betydning, som barnet ikke har mulighed for at forstå, da barnet ikke kender seksualiteten endsige forstår betydningen af et overgreb. Barnet bliver med den ungarske psykoanalytiker Ferenczis begreb *sprogorvirret*, fordi det i stedet for omsorg udsættes for overgreb. Barnet skal lære at skelne mellem overgreb og omsorg fra den voksne, men den voksne kan også forhindre barnet i at udvikle denne skelnen. Derfor kan voksne, der har været udsat for seksuelle overgreb i deres barndom bruge en stor del af deres voksne liv på at forstå, hvad det betyder, at de var udsat for overgreb, på at give oplevelserne og relationen til den krænkende betydning med tilbagevirkende kraft, fordi det først er nu, de har mulighed for det. Børns oplevelser med seksuelle overgreb eksisterer i et slags limbo, det venter på at blive opdaget og forstået som sådan, da barnet ikke har mulighed for at forstå betydningen af et seksuelt overgreb.

Evas infantile seksualitet eller Evas seksuelle traume? Hvis vi vender tilbage til Evas historie med Freud og Laplanche in mente, kan vi forstå hendes ytringer på for-

skellige måder. Med Freuds tidlige tænkning fra forførelsesteorien må vi konkludere, at Eva højst sandsynligt har været udsat for et seksuelt overgreb af sin far. Traumat kommer udefra, og både hendes udsagn og adfærd refererer til en konkret begivenhed, der er sket i virkeligheden, og som hun prøver at give betydning uden at være i stand til det, hvorfor det udtrykker sig i hendes onani og interesse for seksuelle emner. Men det kan også være, at det er moren, der rent faktisk har krænket hende ved at lære hende, hvordan man kilder sig selv på tissekonen og kysser med tungen, enten ved at snakke om det eller ved rent faktisk at vise det, og at Eva i sin erindring har erstattet moren med faren for at få sin begyndende viden om køn og kønsforskel til at hænge sammen med den virkelighed, hun befinder sig i. Vi ved det ikke.

Men hvis vi følger Freud et skridt videre efter opgivelsen af forførelsesteorien og analyserer Evas historie ud fra hans teorier om den infantile seksualitet, så forsvinder realitetens sikre grund, som Freud selv formulerede det i sin tid. Eva kan nemlig også have konstrueret disse erindringer i sit indre som fantasier om, hvad det er, der sker mellem mænd og kvinder. Hun er i en alder, hvor hun naturligt er optaget af sit køn og af kønsforskel, hun prøver at forstå og mærke disse ting. Hun kan have en fantasi om, at det er hendes far, der har lært hende at kilde sig selv på tissekonen og lært hende at kysse med tungen, måske har hun hørt noget om, at mænd lærer kvinder sådanne ting, og ud fra dette konkluderer hun, at hendes far har lært hende det. Det kan også være, at hun i kraft af sin tætte relation til moren har overskredet morens grænser med sin nysgerrighed, og moren har sagt, at sådan noget gør

mænd og kvinder sammen.

Hvis vi ser på Evas historie ved hjælp af Laplanches teori om den generelle forførelse, bliver det endnu mere vanskeligt at vurdere Evas sag ud fra en antagelse om, at noget er eller ikke er sket i virkeligheden. Uanset hvad der er sket, så er Evas udsagn og adfærd et udtryk for, at hun prøver at forstå den voksne og gådefulde verden og sin egen tilstedeværelse i den. Hun forsøger at skabe en sammenhængende betydning ud af de meget forskellige relationer, hun har til sin mor og far, med alt hvad de rummer af verbal og non-verbal, bevidst og ubevidst kommunikation om, hvad det vil sige at være en lille pige på tre år. Hun prøver ganske enkelt at indgå meningsfuldt i de relationer, hun er prisgivet. Moren lader fortsat Eva have en meget kropslig tæt, og symbiotisk relation til sig, også efter hun er holdt op med at amme. Måske forhindrer denne forlængede intimitet med moren Eva i at opdage seksualiteten på sine egne præmisser så at sige. Faren er omvendt meget afvisende over for, at Eva er interesseret i sin krop eller hans, og han afviser, at Eva nogensinde har set ham nøgen eller vist interesse for hans krop, noget som ellers er meget almindeligt for treårige børn. Samtidig er det tydeligt, hvor overvældet han er af den kærlighed og interesse, hans datter viser ham, og at det er vanskeligt for ham at forvalte sin kærlighed til hende på en alderssvarende måde. Måske har han ligesom moren svært ved at afgrænse sig i sin relation til datteren.

Uanset hvad Eva udsættes for eller ikke udsættes for i de to meget forskellige verdener, hendes liv består af, skabes hendes forestillinger om kroppen og sanselighed her. Seksualiteten kommer udefra, fordi børn prøver at skabe og bevare sammenhæng mel-

lem deres indre oplevede verden og deres ydre verden, mellem kroppen og den betydning kroppen gives, for fortsat at kunne indgå meningsfuldt i deres relationer. Børn skal have mulighed for at indtage verden på deres egne præmisser. Det seksuelle overgreb ødelægger børns åbne og diffuse tilgang til verden, fordi betydningen af overgrebet på samme tid er konkret og uforståelig. Her sættes den voksne behov i stedet for barnets udvikling af og kendskab til egne behov og tilfredsstillelsen af disse. Barnet har fået krænket nogle grænser, det endnu ikke kender, nogle grænser, børn skal etablere, udvikle og lære at kende i deres relationer til voksne.

Udvikling på trods Den amerikanske litteraturprofessor Cathy Caruth rammer traumas paradoksale natur med enkel præcision: traumat er en *unclaimed experience*, en uafhængt oplevelse. Traumat er en oplevelse, barnet ikke kan tage patent på, fordi barnet ikke kender betydningen af det oplevede. Men barnet overlever og udvikler sig ikke desto mindre. Derfor må vi, siger Caruth, i stedet for at stille spørgsmålet om, hvad traumat betyder, stille spørgsmålet om, hvad overlevelsen betyder. Hvad betyder det at overleve? Hvilken betydning har traumat i barnets overlevelse? Caruth skriver, at vi ikke kommer traumat nærmere end vores undersøgelser af overlevelsens betydning, fordi traumat i sig selv og i sin natur er utilgængeligt. Traumat *knytter* sig til overlevelsen som en indirekte og utilgængelig, men alligevel konstant tilstedeværelse. Vi kan ikke fange traumat i det nu, oplevelsen finder sted i.

Traumet indlejres som en del af barnets udvikling *på trods*. Traumet blander sig i barnets udvikling ved at diktere, hvordan barnet skal forstå og relatere sig til andre mennesker. Og traumet dikterer, hvordan barnet giver sin krop betydning. Den seksuelt krænkende relation giver barnets krop en betydning, som barnet hverken kan forstå eller fortrænge. Betydningen er der bare, som et fravær, og kroppen minder barnet om dette fravær, ligesom barnet i sine relationer til andre konstant mindes om dette fravær af betydning.

En støttepædagog til en dreng, der var meget seksuelt traumatiseret, fortalte mig i en supervision, at han og drengen havde været ude og gå i skoven med børnehaven en dag, og drengen havde leget, at han red på en hest ved at tage en kæp mellem sine ben og ride af sted på den. "Det kilder i tissemanden. Skal vi bolle nu?", havde drengen sagt til støttepædagogen.

Seancen i skoven havde med smertefuld klarhed illustreret, hvordan drengens seksuelle traume forhindrede ham i at være barn på barnets præmisser. Det ene øjeblik red han af sted gennem skoven på sin kæphest, og det kildede i tissemanden. Det næste øjeblik fik den kropslige registrering betydning gennem de seksuelle overgreb, hvilket resulterede i, at drengen i sine henvendelser til omgivelserne konstant blev afvist. Drengen oplevede sin krop gennem de krænkelse, han havde været udsat for, og han henvendte sig til andre med en forventning om, at de også gav hans krop betydning inden for disse rammer. Drengen var hverken fri i sin krop eller i sine relationer, og dette forhindrede ham i at lege i skoven på sine egne præmisser og sammen med andre børn og voksne. Barnets krop får betydning udefra i relationen

KATRINE ZEUTHEN er cand.psych., ph.d., og ansat som postdoc ved Institut for Psykologi på Københavns Universitet finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Katrine Zeuthen har i forbindelse med sin ph.d.-forskning været tilknyttet Rigshospitalets Team for seksuelt misbrugte børn og er i forbindelse med sin postdoc-forskning tilknyttet Sct. Stefans Rådgivningscenter, hvor hun gennemgår og analyserer journaler samt varetager kliniske forløb og psykologiske undersøgelser, hvor der er mistanke eller vished om, at et barn har været udsat for seksuelle overgreb.

til den eller de mennesker, der tager vare på barnet, hvilket gør sig gældende for både den generelle og den perverse forførelse. Og barnet lever videre i sine relationer til de voksne, der tager sig af det. Det seksuelle traume er et relationelt traume, der sætter relationens betydning for barnets udvikling på spidsen ved at fastholde barnet i, at betydningen, om end den er utilgængelig og krænkende, kommer udefra.

Er det professionelt at være i tvivl?

Hvad udtrykker børn, når de siger eller gør noget, der vækker mistanke om, at de har været udsat for seksuelle overgreb, og hvordan forstår vi det, vi ser? Selv om vi er i tvivl om, hvad der helt konkret er sket, er der grund til at være bekymret for Eva. Hendes forældre formår ikke at etablere en grænse i relationen til Eva, der skal støtte hende i at udvikle en vigtig evne til at kende og skelne mellem sine egne og andres behov, mellem sin lyst og ulyst, mellem at deltage aktivt og passivt, frivilligt og under tvang i de relationer, der skaber hendes liv. I det lys er Evas

relationer til sine forældre krænkende. I sin nære kropslige relation til moren og i farens uafgrænsede kærlighed til datteren får Eva overskredet nogle grænser, hun endnu ikke har fået udviklet endsige etableret.

Sagernes ofte skrøbelige udgangspunkt gør, at det er meget vanskeligt at finde frem til, om der er sket noget konkret, og i så fald hvad det indebærer. Men vi lader børnene i stikken, hvis den manglende vished forhindrer os i at fastholde, at deres ytringer eller handlinger alligevel betyder noget. Det er vigtigt, at vi tør være åbne omkring vores tvivl og snakke højt om vores bekymringer, også selv om de kan være diffuse og forvirrende. Derved forhindrer vi måske nogle seksuelle krænkelse i at finde sted og udvikle sig, som Tønder-sagen eller Beder-sagen for nyligt har mindet os om kan ske.

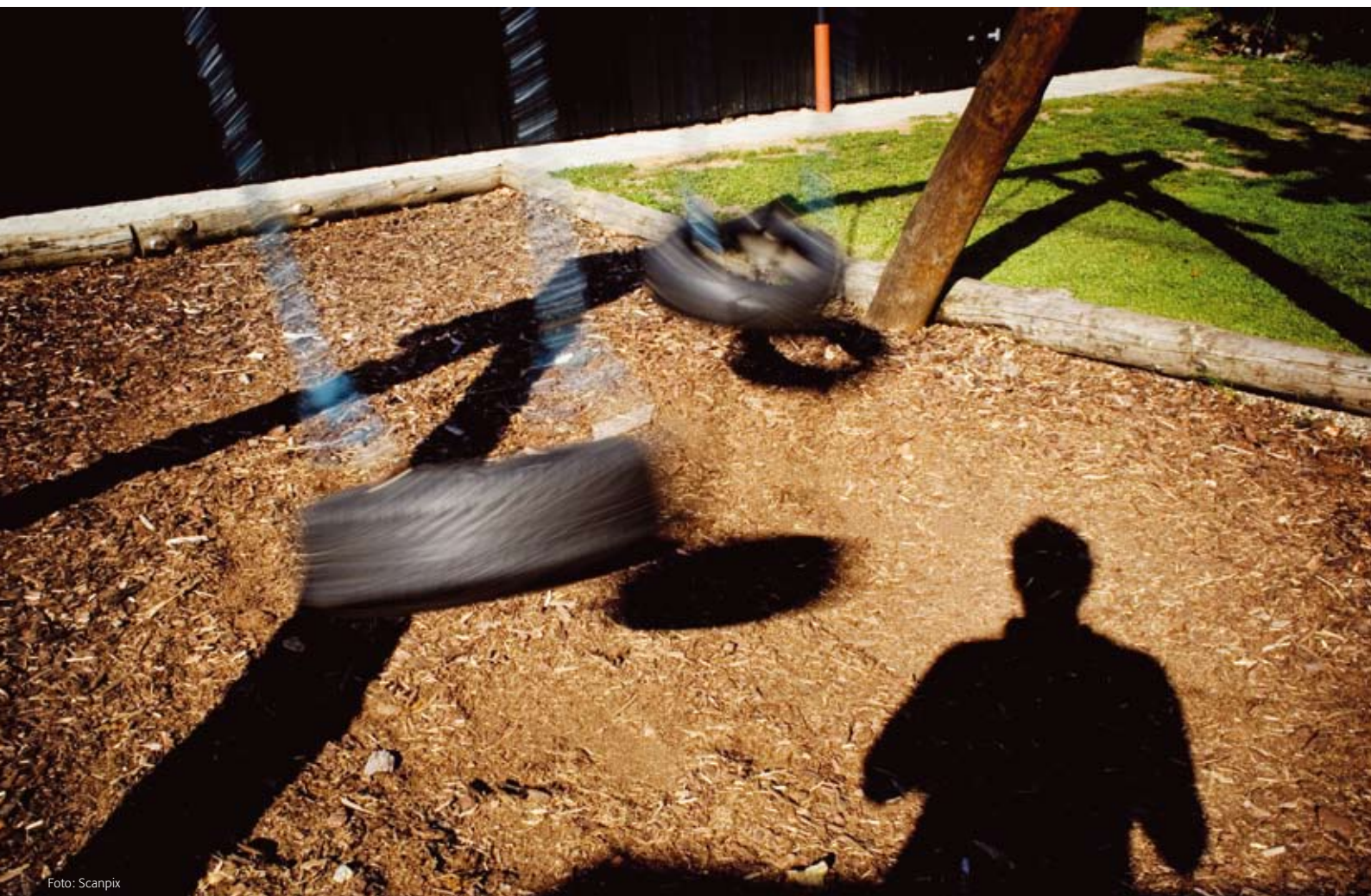

Foto: Scanpix

Når tilliden går tabt Den rene ondskab er i dag kropsliggjort i den pædofile. Samfundet er grebet af en moralsk panik af et omfang, der er ude af proportioner med størrelsen af den reelle fare. Et forskningsprojekt har sat nutidens optagethed af pædofili ind i en historisk sammenhæng. Af Karen Pallesgaard Munk

Vi hader alle pædofile. De giver os kvalme og gør os vrede; politi og retsvæsen må for vores skyld gøre næsten hvad som helst ved dem, så vi kan få stoppet den fare, de udgør for vores børn. Udsagn som "De er syge", "De er skadedyr", "Sådan et svin. Han skulle kastreres, og så skulle han hænges op at tørre" (Politiken 11. december 2005) og lignende støder man ofte på i forbindelse med pædofili. Ifølge en meningsmåling (Berlingske Tidende, 22. maj 2004) går hver fjerde dansker ind for tortur af terrorister og pædofile. I de sidste ti år har man næsten dagligt i pressen kunnet følge politiets jagt på pædofile og på udbredelsen af børneporno. Og der er politiske tiltag med henblik på at beskytte børn mod pædofile overgreb dels ved at indføre strengere straffe, dels ved at indføre kontrol med de personer, der skal arbejde med børn enten i daginstitutioner eller i fritidsaktiviteter.

Men på trods af den intensiverede pædofiljagt og ekstreme stigmatisering, der følger sædelighedskriminelle, synes det som om, det ikke hjælper; der afsløres hele tiden nye børnepornonetværk og nye tilfælde af direkte overgreb, og der er hele tiden nye ofre at tage hånd om. Også i krimifiktionens verden har det i stigende grad i det seneste årti været 'børnekrænkeren', der repræsenterer den jagede forbryder. Den rene ondskab er i dag kropsliggjort i den pædofile.

Moralsk panik I samfundsvidenskaberne findes der et begreb for dette fænomen, som man har kunnet iagttage i Danmark og i resten af den vestlige verden i slutningen af det 20. århundrede og i begyndelsen af dette. Det kaldes 'moralsk panik' og dækker over den proces, der sættes i gang i samfundet i forbindelse med frygten for en fare, som kan være alvorlig nok for dem, det rammer, men som tager et omfang, der er ude af proportioner med størrelsen af den reelle fare, og som får hele samfundet til at handle på måder, som kan have en ganske høj pris oftest i form af et samfundsmæssigt tillidstab, og som måske i virkeligheden heller ikke forebygger den fare, man frygter. Karakteristisk er det, at faren er diffust til stede uden

fast fikserede holdepunkter. Aktuelle eksempler er også frygten for terror og for de "fremmede". Et ældre eksempel er narokofrygten, hvor man nu kan iagttage, at en vis besindighed er ved at indfinde sig. Den diffuse frygt i forbindelse med en given moralsk panik skaber en kamparena for politiske og merkantile interesser med nye profileringsmuligheder bl.a. i form af etablering eller stramning af den samfundsmæssige kontrol med de områder, hvor truslen antages at komme fra.

Der skabes også nye samfundsidentiteter og subjektiveringer; det vil sige rigtigt positioneret i forhold til en angiven fare, vil man opleve sig som et offer. Ja, er panikken intens nok, gives der ikke plads til andet. Ondskaben forudsætter et offer; det er så at sige to sider af samme sag. Der kan vokse nye professioner frem, som kan hjælpe ofrene, og som måske også kan bidrage til at forebygge, at den vedvarende trussel bliver til virkelighed. Private, godgørende organisationer kan få et *raison d'être* som bidragydere til minimering af de samfundsmæssige skader. Man kan endvidere iagttage, at retssikkerheden tenderer til at blive undermineret i forbindelse med moralsk panik. Det er ellers netop i de situationer, at objekter for samfundets afsky skal beskyttes af retssikkerhedsgarantier for at undgå heksejagtlignende tilstande, som kan medføre ofringer af uskyldige. Moralsk panik har med andre ord sit eget samfundsmæssige momentum.

Udviskning af grænse imellem straf og behandling I 1997 vedtog Folketinget en revision af straffeloven, som gjorde det muligt for domstolene at tilbyde sædelighedskriminelle en reduktion af straffen og i lettere tilfælde en betinget straf for til gengæld at gå i psykiatrisk/psykologisk behandling for den afvigende seksualitet. Dette betød en udviskning af den grænse imellem straf og behandling for så vidt angår sædelighedskriminelle, som ellers er opretholdt i moderne strafferet imellem retssystem og psykiatri. Hvis man er strafegnet, er det normalt udelukket, at man er psykisk syg. Men med straffelovsrevisionen blev der altså

skabt en hybrididentitet ud af den sædelighedskriminelle, hvor man i strid med al logik kan være begge dele.

I forbindelse med straffelovsrevisionen blev der ud over midler til behandling også sat midler af til forskning til samtlige behandlingssteder, herunder forskningsprojektet "Når tilliden går tabt - ..." I, hvad der viste sig at være første fase af projektet, blev det planlagt at gennemføre en interviewundersøgelse af 20 sædelighedskriminelle før behandlingsstart og efter behandlingsafslutning. Et forløb som strakte sig over to år for hver person. Forskningsinteressen samlede sig om følgende spørgsmål:

- De pågældende mænds (sædelighedskriminelle er næsten altid mænd) oplevelse af egen seksualitet
- Deres seksuelle udviklingshistorie
- Baggrunden for de handlinger, de var dømt for
- Deres evt. legitimering af den eller de handlinger, de var dømt for
- Deres oplevelse af den psykoterapi, de blev tilbudt
- Deres håndtering af transitionen til en samfundsposition som stigmatiseret og evt. udviklingspsykologiske forandringer forbundet hermed.

Projektets population viste sig at være repræsentativ i forhold til de øvrige ikke-interviewede sædelighedskriminelle (såkaldte 'børnekrænkere') i den afdeling, hvor undersøgelsen fandt sted. Interviewene afdækkede følgende ret så brogede billede af 'børnekrænkere':

- Størsteparten af de interviewede havde altid oplevet sig som helt normale og seksuelt orienteret mod voksne.
- Overgrebet hos nogle af informanterne drejede sig om erstatningsseksualitet, da det var unge mænd, som på grund af forskellige udseendemæssige gener og manglende selvtillid havde haft svært ved at finde jævnaldrende kærester. Det var dog lykkedes for flere af dem i perioden mellem interviewene.
- Der var i langt overvejende grad tale om socialt svagtstillede, følelsesmæssigt bløde mænd, som drømte om det gode liv med en sød voksen kvinde.

- Kun ganske få af de interviewede ville vedgå en pædofil identitet. Den havde de til gengæld været bevidst om og søgt at skjule stort set i hele den periode, de havde været seksuelt vakte.
- De pågældende 'børnekrænkerere' hadede angiveligt også pædofile, fulgte med i pressen og følte sig splittede, for det var jo dem selv, der blev skrevet om.
- Der var kun sjældent tale om langvarigt misbrug og ikke samleje.
- Der var 'benægttere', som hele vejen igennem retssystemet afviste anklagerne, således også i interviewet, og som havde alternative, vandtætte forklaringer, der, sammenholdt med øvrige observationer, fik tilfældene til at ligne justitsmord.
- Der var omvendt også eksempler på grove overgreb (ikke samleje i dette materiale) især på egne børn, som de facto (bekræftet af den dømte) havde fundet sted.

En ren hvepserede Mens interviewene fandt sted, blev tonen i samfundet mod 'børnekrænkerere' stedse mere skinger og unuanceret. Hvad der startede som et nærmest eksotisk, nicheagtigt projekt, som kun særligt interesserede viede opmærksomhed, blev natten over til et felt, som alle pludselig havde en mening om. Nu var feltet blevet en ren hvepserede med stor medieopmærksomhed. Også på kriminalforsorgen, som i samarbejde med behandlerne havde til opgave at sørge for at forhindre tilbagefald hos de pågrebne. Behandlerne kunne iagttage, hvordan det blev stadig mere almindeligt at blive dømt som sædelighedskriminel på indicier, sandsynligvis på grund af en kombination af de politiske vinde og vanskeligheden ved at

fremskaffe klare beviser. Der var faglige skænderier blandt psykologer (hukommelsesforskere over for børneklunikere) om pålideligheden af børns vidneudsagn. Der var ikke længere plads til nuancer, og man kunne hurtigt blive tillagt forkerte motiver, hvis man manede til besindighed. Alle samfundsinstitutioner, hvor der kom børn, skulle nu kontrollere deres personale for pædofilidomme, og der var løbende nye (børne-)områder, som ingen havde tænkt på. Fx foreslog den daværende kirkeminister Tove Fergo også, at det kunne være betimeligt at checke nyan-satte præster for pædofilidomme. Man havde ganske vist kun set fire sådanne tilfælde i den Danske Folkekirke siden 1966, men "det gælder om at forebygge en eventuel uheldig udvikling", udtalte kirkeministeren. Hun opfordrede også menighedsrådene til at undersøge kordegne og organister (Kristeligt Dagblad 16.10.2003).

Det blev også stadigt sværere at rekruttere mænd til pædagogfaget, for man er stemplet for altid på grund af vanskelighederne med bevisførelsen, hvis man bare har været mistænkt, og man er i en udsat position som mandlig pædagog. Endelig var den private danske organisation Red Barnet begyndt at profilere sig som pædofilibekæmper. Bl.a. blev denne pædofiliforsker i anden egenskab ringet op af en sælger fra Red Barnet, som ville afsætte kuglepenne og andet kontormateriale med logo til fordel for organisationen. Da anmodningen blev afvist, blev jeg derpå af den pågældende udråbt til at være én, der så ikke ville bidrage til bekæmpelse af pædofili. Sagt med Foucaultske termer startede en decentral disciplineringsproces i befolkningen. Samtidig blev det endnu sværere at være i fængsel med en anklage eller dom for seksuelle overgreb på børn.

En besindig, (kvindelig) børnehaveleder gennem mange år anførte dog i samme periode, at man forhåbentlig i forskningen ville beskæftige sig med denne panik, for pædofili var ifølge hende for 10 år siden overhovedet ikke et emne, der optog de ansatte i børneinstitutionerne.

Pædofili historisk set Denne samfundsmæssige 'blackboxing' eller essentialisering af 'børnekrænkeren' som et entydigt, velafgrænset fænomen fik mig til at udvide projektet med et historisk perspektiv med henblik på at få en analytisk afstand til begivenhederne. Projektets historiske ben har imidlertid ikke som ambition at kortlægge og forklare alle faktorer i samfundsudviklingen, der fører frem mod nutidens optagethed af pædofili, fx ændringen i opfattelsen af børn og deres historisk set nye position i samfundet, velfærdsstatens opståen, ændrede værdier etc., men det er naturligvis udviklinger, som udgør en væsentlig baggrund for såvel pædofilipanikkens opståen som for projektet. Da projektet udgår fra en retspsykiatrisk afdeling, samler forskningsinteressen sig om, hvorledes lægevidenskaben og retssystemet i fællesskab i et dialektisk forhold til den øvrige samfundsudvikling udpeger og skaber begreber for seksuelle afvigelser, og om, hvorledes seksuelt afvigende handlinger med lægevidenskabens fødsel går fra at være en krænkelse af Guds bud til at være et helbredsansliggende koblet til sundhed og sygdom.

Synderen bliver pervers Med den gryende lægevidenskab i 1800-tallet erstattede den medicinske diskurs efterhånden de teologiske fortolkninger af seksuelle afvigelser. En diskurs, som passede smukt ind i en stadig levende teologisk optagethed af moralens forfatning, og som nu yderligere kunne underbygges med videnskabelig autoritet. Ifølge den engelske sociolog, Jeffrey Weeks, skyldtes dette særligt to forhold, som begge var knyttet til den stigende optagethed af studiet af naturens hemmeligheder, herunder menneskekroppen. Det gjaldt for det første Darwins værk 'The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex' (1871), som mest handlede om seksuel udvælgelse ("struggle for partners") i arternes kamp for overlevelse, og hvis succes måtte bero på avl af nye generationer af arten. Så budskabet fra naturen er klar: Meningen med seksualitet er avl af afkom, og alt andet må anses for at være afvigende, sygeligt eller unaturligt. Så takket være Darwin blev naturen en ny autoritet i forhold til at skelne imellem sygt og sundt i forhold til seksualitet. Det andet afgørende forhold, ifølge Weeks, var fremkomsten af den tysk-østrigske psykiater v. Krafft-Ebings værk 'Psychopathia Sexualis' fra 1886, som er den første videnskabelige klassifikation af sygelige eller perverse former for seksualitet, bl.a. omfattende homoseksualitet og pædofili. 'Psychopathia Sexualis' vandt stor udbredelse, og sporene herfra kan man stadig finde i de moderne psykiatriske diagnosesystemer, som anvendes i USA og Europa. Med denne første taxonomi over seksuelle afvigelser blev homoseksualitet nu anset for at være den mest dominante og frygtede form for seksuel afvigelse, som også i værket blev omtalt med de gamle folkelige begreber "sodomi" og "omgængelse imod naturen",

KAREN PALLESGAARD MUNK er psykolog, ph.d. og lektor ved Center for Sundhed, Menneske og Kultur ved Aarhus Universitet. Hun har fået støtte af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation til forskningsprojektet 'Når tilliden går tabt - om dannelsen af en offentlig mistillidsidentitet'. Projektet udforsker den kulturhistoriske baggrund for den pædofile identitet, der fremstår i dagens mediebillede. Projektet vil endvidere undersøge, om der er opstået en frygtkultur omkring børn i Danmark, samt hvordan dømte 'børnekrænkere' oplever og håndterer deres nye afvigerstatus som 'pædofile'.

der i straffeloven også omfattede omgang med dyr. Som vist af den svenske seksualhistoriker Jens Rydström var der ikke nogen klar begrebsmæssig adskillelse imellem homoseksualitet og sodomi i den tidlige modernisme. Men efterhånden skilte begrebet om homoseksualitet sig ud og blev genstand for en blomstrende interesse, men også frygt, idet man mente, at homoseksualitet var noget, man kunne oplæres til. Frygten for overgreb på småbørn var især rettet imod den fremvoksende arbejderklasse i dens meget trange boliger, hvor hele familier måtte sove i samme rum. I den almindelige bevidsthed var der endnu ikke noget særskilt pædofilibegreb. Fænomenet ansås mere at være en del af den homofile perversitet udtrykt i begrebet pæderasti ('drengeskærlighed', tiltrækning mellem modne mænd og unge drenge). Efter 1900 vandt begrebet pædofili dog efterhånden indpas.

I kølvandet på Krafft-Ebings værk kom en bølge af nye bøger om seksualitet på baggrund af forestillinger om seksualitetens komplekse natur, som nu ansås for at være en del af naturens mysterier. Den menneskelige krop rummede potentielt farlige instinkter, som det gjaldt om at styre og forstå. Med opdagelsen af kønshormonerne fik denne forklaring endnu mere klangbund. Denne forvandling af synderen til at være pervers

åbnede for helt nye fortolkninger; fra at være et offer for djævelens værk eller udset til at være genstand for Guds straf, var afvigeren nu et offer for sin egen krop og kunne fortolkes som en uskyldig syg, som samfundet ganske vist måtte beskytte sig imod. Derfor opstod der også efterfølgende begreber som 'kriminalbiologi' og 'den biokemiske personlighed', og det man kunne kalde behandlingstraditionen i dansk kriminalforsorg tager sin begyndelse.

Opsummerende kan det siges, at synet på, hvad der var afvigelse, ikke ændredes synderligt i den langsomme overgang til et sekulariseret samfund, som starter i 1700-tallet, men genstanden for bølger af moralsk panik skifter i takt med samfundsudviklingen og skift i værdier. Straffeloven af 1866 udtrykte en meget streng, nærmest gammeltestamentlig kønsmoral, hvor også omgang med (pige-)børn under 12 år straffedes hårdt, mens den havde et mildere syn på seksuel omgang med 12-16 årige pigebørn end i moderne straffelov. Det var ulovligt, men straffedes mildere, og kun hvis forældre eller værge krævede det. Men det var dog "omgængelse imod naturen", man frygtede allermost.

Kan migration føre noget godt med sig?

Foto: Karsten Paarregaard

Den peruanske konsul i Miami hejser det amerikanske og peruanske flag hver søndag formiddag sammen med peruanske indvandrere på Plaza de Perú.

Peru Group Independence Day Parade
i Washington DC

Migranternes bidrag til udviklingen af deres hjemegne er blevet et varmt emne i den vestlige verdens udviklings- og sikkerhedspolitik. Men er en sådan politik klog, og bidrager migranternes store pengeforsendelser til deres hjemlande - de såkaldte 'remitter' - overhovedet til udviklingen i deres hjemegne? Af Karsten Pærregaard

Indvandring er et højaktuelt emne i den hjemlige politiske debat, hvis omdrejningspunkt er de udfordringer, som integrationen af udefrakommende skaber for sammenhængskraften i det danske velfærdssamfund. Det ensidige fokus på hjemlige forhold gør, at det ofte overses, at indvandringen er en del af en global migrationsstrøm, som starter og ofte også slutter i indvandrernes hjemlande. Denne strøm har rod i økonomisk ulighed, social uretfærdighed eller politisk forfølgelse i den underudviklede del af verden, og for mange migranter er den efterladte families ve og vel kilden til stor bekymring mange år efter, at de har fundet sig til rette og tilpasset sig de samfund, som de er migreret til.

'Remitter' som udviklingshjælp Migranternes ønske om at hjælpe dem, som de har efterladt hjemme, kommer til udtryk i, at de individuelt sender store dele af deres lønninger til familiemedlemmer i oprindelseslandet (ofte betegnet 'remitter' efter det engelske ord *remittances*) og kollektivt samler penge ind for at støtte udviklingsprojekter i deres hjemegne. Selv om den enkelte migrants bidrag som regel er beskedent, er 'remitternes' samlede størrelse på globalt niveau omfattende. Det antages således, at verdens 175 millioner migranter hvert år sender mere end 75 milliarder dollars til deres hjemlande, hvilket er det dobbelte af den bistandshjælp, som de udviklede lande tilbyder de underudviklede lande. Ikke overraskende har disse tal fået politikere og planlæggere i mange lande til at ændre opfattelse af migrationens rolle i den globale verdensorden. Det nye syn på migration gav sig for snart ti år siden udslag i, at Verdensbanken og andre internationale

organisationer foreslog, at 'remitterne' bør betragtes som et centralt bidrag til udviklingen af den fattige del af verden.

Forslaget rejser en række spørgsmål af både etisk og videnskabelig karakter. Er det rimeligt at pålægge den udviklede verdens indvandrere det moralske ansvar for at udvikle deres egne hjemlande samtidig med, at kravene om integration og deltagelse i modtagersamfundet skærpes? Er det klogt at fremme en politik, som indirekte opmuntrer befolkningen i den fattige del af verden til at migrere og hermed tappe denne for værdifuld arbejdskraft? Og er migranternes 'remitter' overhovedet en fornuftig og effektiv måde at skabe udvikling og velstand i deres hjemegne på? Jeg skal forsøge at besvare det sidste af de tre spørgsmål gennem en diskussion af peruanske migranternes forsøg på at hjælpe deres hjemlandsbyer i Peru.

Migration som et geografisk hierarki

Perus økonomiske og politiske krise i 1980'erne og 90'erne lagde grunden for den enorme udvandring, som har drænet landet for voksne kvinder og mænd fra alle samfundslag i de sidste 20 år. Resultatet er, at udvandring i dag anses som det mest effektive middel til at opnå økonomisk og social fremgang for ikke blot Perus fattige og marginale befolkning, men også landets uddannede og bedrestillede middelklasse. Ud af en befolkning på 28 millioner bor mere end to millioner i dag uden for Peru spredt i mere end 25 lande. I mange år fulgte peruanerne samme migrationsruter som andre latinamerikanere og søgte mod en bedre fremtid i USA, hvor omtrent halvdelen af Perus migrationsbefolkning i dag er bosat i byer såsom

New York, Los Angeles, Miami og Washington. I de sidste 20 år er der dog også opstået andre migrationsmål heriblandt Spanien, Italien, Japan, Venezuela, Argentina og Chile - seks lande som i dag huser næsten lige så mange peruanere som USA. Mange peruanere læser dette store udvalg af mulige migrationsmål som et geografisk hierarki af muligheder for ikke blot at finde arbejde og skabe sig et bedre liv i modtagersamfundet, men også sende penge hjem til deres familier i Peru og bistå deres hjemegne i anstrengelserne for at skabe udvikling.

I dette hierarki står USA absolut øverst på listen. Både fordi landet fører en liberal indvandrer- og arbejdsmarkedspolitik og er tolerant over for udefrakommende, og fordi migranterne har mulighed for at tjene hurtige penge. Omvendt er Japan et eftertragtet migrationsmål pga. lønningerne, som er højere end i andre lande, hvor peruanerne migrerer til. En del peruanere foretrækker dog at migrere til Spanien og Italien, hvor sprog og kultur er let tilgængelig for latinamerikanere. Hertil kommer, at der i de to lande er stor efterspørgsel på fremmed arbejdskraft, hvilket har ansporet skiftende regeringer til at give illegale indvandrere amnesti. Endelig åbner den spanske regering mulighed for, at latinamerikanere kan bevare tilknytningen til deres hjemlande gennem dobbelt statsborgerskab. Venezuela, Argentina og Chile opfattes derimod som de mindst attraktive migrationsmål. Det skyldes, at lønningerne i disse lande er lavere end i USA, Japan, Spanien og Italien, og at migranternes muligheder for at sende penge til deres familier i Peru derfor er ringest her.

Men hvad betyder disse forskelle for peruanernes muligheder for at bidrage til udviklingen i Peru? Sammenlignet med deres lands-

KARSTEN PÆRREGAARD er ph.d. og lektor på Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Han modtog i perioden 2003-2006 støtte af FKK til forskningsprojektet 'The Cultural Economy of Peruvian Transnationalism. Comparative Study of Rural and Urban Migrant's Networks' og fik i 2008 bogen 'Peruvians Dispersed. A Global Ethnography of Migration' udgivet på Lexington Books (Larham, USA).

fæller i Japan, Sydeuropa og de sydamerikanske lande er peruanere i USA langt bedre rustet til at støtte udviklingen i deres hjemegne. Dette skyldes først og fremmest, at der i USA findes en bred vifte af peruanske migrantforeninger i alle landets større byer, og at disse er repræsenterede i en fælles national organisation, som varetager alle peruaneres interesser i USA. En anden forklaring på, at peruanerne i USA er bedre til at bidrage til Perus udvikling end deres landsmænd i andre lande, er, at tilpasningen til det amerikanske samfund foregår relativt ubesværet, og at der derfor er opstået et relativt stort segment af velhavende peruanere med overskud til at hjælpe deres hjemland. Til forskel fra i USA støder peruanere i andre lande ofte på store forhindringer, når de forsøger at organisere sig og samle penge ind til at støtte udviklingen i Peru. Mest af alt lægger problemerne med at opnå legal status og de mange ekskluderende mekanismer, som indvandrere løber ind, når de søger efter arbejde og et sted at bo, et låg på mange peruaneres iver og muligheder for at sende 'remitter' hjem og organisere støtte til Peru.

To eksempler fra Peru Hvordan bidrager peruanske migranter rent praktisk til udviklingen i Peru? De to følgende eksempler viser på hver deres måde de begrænsninger, som migranternes organisering lægger, og de muligheder, som deres initiativer skaber for at fremme udviklingen i landsbyerne. Den ene af de to landsbyer hedder Cabanaconde og ligger i Perus sydlige højland i Arequipa-departementet. Den anden landsby, Bolognesi, ligger i det nordlige højland i Ancash-departementet. Begge landsbyer har store

migrantkolonier i USA. Medens Cabanacondes koloni er koncentreret i Washington, DC, og består af 500 migranter, ligger Bolognesis koloni i Hartford, Connecticut og tæller 200 migranter. Historisk er begge migrantkolonier resultatet af en lang migrationsproces, der begyndte i starten af det 20. århundrede med, at landsbyboerne tog til Lima, Perus hovedstad, for at få uddannelse og finde arbejde. Blandt disse land-til-by migranter var der flere unge kvinder, som fik arbejde i huset hos amerikanske familier i Lima, og da kvindernes arbejdsgivere senere vendte tilbage til USA, bad de deres hushjælp om at rejse med dem. De kvinder, som tog mod tilbuddet, blev op gennem 1970'erne og 80'erne spydspids for store migrantnetværk, der hjalp kvindelige såvel som mandlige landsbyfæller med at migrere til USA. Fra et udviklingsperspektiv er det forhold, at kvinder førte an i migrationens første fase, vigtigt, idet de ofte er mere aktive end mandlige migranter i bestræbelserne på at hjælpe familiemedlemmer og landsbyfæller i hjemegnen. I 1990'erne voksede de to migrantkolonier sig så store, at migranterne fra de to landsbyer etablerede migrantforeninger i Washington og Hartford. Disse foreninger fungerer som centralt samlingssted for den konstante strøm af landsbyfæller, der fortsat ankommer til USA, ligesom de spiller en vigtig rolle i migranternes forsøg på at indsamle økonomisk støtte til at hjælpe deres landsbyfæller i Cabanaconde og Bolognesi.

På trods af de mange ligheder mellem de to migrantkoloniers historie adskiller de sig i deres bestræbelser på at bidrage til udviklingen i Cabanaconde og Bolognesi. Dette skyldes to forhold. På den ene side skaber migranterne forskellige slags netværk til at migrere og indsamle støtte til Cabanaconde

og Bolognesi, og på den anden side bruges denne støtte til at igangsætte forskellige typer af aktiviteter i landsbyerne. De fleste migranter fra Cabanaconde rejser til USA illegalt over land, hvilket gør dem afhængige af økonomisk og moralsk hjælp fra andre migranter i USA til at finansiere turen og finde arbejde og et sted at bo, når de ankommer. Denne migrationsform betyder, at migranter fra Cabanaconde ofte tilbringer mange år som illegale indvandrere i USA. Manglen på dokumentationspapirer begrænser ikke blot deres handle- og mobilitetsmuligheder og gør livet usikkert i USA, men forhindrer dem også i at rejse tilbage til Peru og bremser hermed mulighederne for at hjælpe deres familier og landsbyfæller i Cabanaconde. Modsat migrationstrømmen fra Cabanaconde til Washington er hovedparten af migranterne fra Bolognesi legale indvandrere, hvilket skyldes, at de fleste er kommet til USA gennem familiesammenføring. Selv om denne indebærer lang ventetid for nye migranter, får den nyankomne opholds- og arbejdstilladelse ved ankomsten til USA og er derfor fri til at rejse på besøg i Peru. Til forskel fra mange migranter fra Cabanaconde, hvis illegale status begrænser deres muligheder for at bevare tilknytningen til Peru og bidrage til udviklingen i landsbyen, kan migranterne fra Bolognesi altså deltage aktivt i disse bestræbelser allerede ved ankomsten til USA. Stramningerne i den amerikanske indvandrerpolitik efter 11. september 2001 har dog lagt yderligere begrænsninger på migranternes ret til familiesammenføring. Bolognesis migrantkoloni vokser derfor ikke så hurtigt som tidligere og mangler i dag yngre kræfter til at holde migrantforeningen i live og samle penge ind til at hjælpe Bolognesi.

En anden væsentlig forskel i de to

Cabanaconde

Bolognesi

migrantkoloniens måde at støtte deres hjemlandsbyer på kan ses i de aktiviteter, som migranterne støtter i Cabanaconde og Bolognesi. Migranterne fra Cabanaconde forsøgte i starten at aftale med landsbyens valgte borgmester og lokale ledere, hvordan de kunne bidrage til landsbyens udvikling. Samarbejdet løb dog ud i sandet, hvilket har ført til, at migranterne i dag bruger deres 'remitter' på at afholde store religiøse fester i landsbyen, hvis omkostninger kan løbe helt op i 100.000 dollars. Migranterne fra Bolognesi retter i højere grad deres 'remitter' mod egentlige udviklingsprojekter i landsbyen. Lige som migranterne fra Cabanaconde foretrækker de at organisere og planlægge deres hjælp til Bolognesi uden om landsbyens ledere, som de finder for besværlige at samarbejde med. Dette har ført til, at migranterne på egen hånd har bygget et computercenter for landsbyens skoleelever og bidraget med penge til at reparere den vej, som forbinder Bolognesi med omverdenen. Det største bidrag er dog gået til at bygge en helt ny kirke i landsbyen, som har kostet 150.000

dollars og fungerer som samlingssted for migranterne, når disse besøger Bolognesi for at fejre dens religiøse fester.

Hvad er det, der tæller? De forskellige typer af aktiviteter, som de to migrantkolonier iværksætter i deres hjemlandsbyer, er utvivlsomt et resultat af de netværk, som migranterne bruger til at migrere og organisere hjælpen til Cabanaconde og Bolognesi. De netværk, som migranterne fra Cabanaconde skaber, tjener mest af alt som middel til at hjælpe nye migranter til Washington og bruges kun i begrænset omfang til at organisere udviklingsprojekter i Cabanaconde. I stedet foretrækker migranterne at investere deres 'remitter' i rituelle aktiviteter, som giver dem personlig status, men ikke bidrager til landsbyens udvikling. Omvendt er de netværk, som migranterne fra Bolognesi benytter sig af, bedre egnede til at organisere og kanalisere hjælp til landsbyen. Ligesom i Cabanaconde betyder det manglende samarbejde

med de lokale myndigheder dog, at størstedelen af 'remitterne' rettes mod symbolske aktiviteter frem for at tilfredsstille mere udviklingsorienterede behov i landsbyen.

På trods af at Perus migranter udviser stor entusiasme for og besidder stor kapacitet til at bidrage til udviklingen i deres hjemegne, tyder meget på, at deres anstrengelser for at løse egne problemer i de lande, de migrerer til og slår sig ned i, langt hen ad vejen bremser dette forsøg. Migranternes integrationsvanskeligheder i modtagerlandene og bidrag til udvikling i oprindelseslandet hænger således tæt sammen. Ligeledes peger de to eksempler på, at samarbejdsvanskelighederne med de lokale myndigheder i migranternes hjemegne fører til, at 'remitterne' kun i begrænset omfang kommer lokalbefolkningen til gavn. 'Remitterne' må derfor tænkes ind i den øvrige udviklingspolitik i migranternes hjemegne. Meget kortfattet kan det konkluderes, at der er mange betingelser, som skal udfyldes, før 'remitter' kan få karakter af egentlig udviklingshjælp.

Forskning for folket

Der er ikke tvivl om, at forskningskommunikation i dag har stor politisk bevågenhed i Danmark, og at den faktiske decentrale indsats for at få forskning ud i samfundet er steget betydeligt. Men udifferentieret forskningskommunikation, der bare pumper informationer ud i samfundet uden grundigt at klarlægge formålet med formidlingen og medtænke forhold omkring aftagernes interesse, kompetencer og forudsætninger, er en utilstrækkelig strategi. Af Kaare Aagaard og Niels Mejlgaard

Universitetsloven fra 2003 har eksplicit gjort formidling til en kerneaktivitet på landets universiteter. 'Tænk tanken for forståelse af forskning', som videnskabsminister Helge Sander nedsatte i maj 2003, gav denne hensigt et mere konkret udtryk, da den med Christine Antorini i spidsen fik til opgave at formulere en politik for formidling af forskning. At formålet primært var at markedsføre forskning blev afspejlet i ministerens ønske om at 'kunne overbevise folk i forsamlingshusene om behovet for øgede forskningsbevillinger'.

Den nu lovfæstede formidlingsforpligtelse har konkret ført til, at flere universiteter er begyndt at belønne forskere direkte og konstant for medieoptræden, mens kommunikationsindsatsen på andre universiteter professionaliseres og forankres i særlige enheder, hvor trænede journalister varetager kontakten til medier, lokale myndigheder og erhvervsliv. Forskningsformidling vil over de kommende år i stigende grad blive gjort til genstand for kvantificering, når universiteter skal udforme og evaluere deres kontrakter med ministeriet, og når ressourcerne skal fordeles mellem institutter, enheder og individuelle forskere. Ministeren belønner særligt dygtige formidlere med en årlig forskningskommunikationspris, og universiteter og vidensinstitutioner inviterer offentligheden til 'science circus' på årets særlige 'forskningens døgn'. Og skulle man være forhindret her, har der været rig mulighed for at opleve forskningen næsten 'live' i mediernes massive dækning af f.eks. Galathea-ekspeditionen eller nu på Videnskab.dk.

I takt med en stadigt stigende opmærksomhed på forskning og teknologisk udviklings betydning for velstand og velfærd er forskningskommunikation blevet et centralt politisk indsatsområde. Forskningsresultater skal kunne anvendes og tilfredsstille sociale

behov. Kvalitetsforskning skal ikke blot imødekomme traditionelle krav om originalitet og metodisk stringens, men skal også - eller måske endda snarere - være i stand til at løse samfundsproblemer: at sikre effektive medicinalprodukter eller energiproduktion, at skabe vækst og arbejdspladser eller at højne fødevarerstandarder. Viden skabes i stigende grad i nært samspil mellem forskere og brugere, og forskning har i højere grad end tidligere direkte implikationer for organiseringen af det sociale liv. Moderne teknologier påvirker arbejdsliv, sundhed, miljø og sociale relationer lokalt og globalt og udfordrer vores etiske referencepunkter.

Behov for en strategi Feltet forskningskommunikation har et dobbelt virkeområde. På den ene side er det et forskningsområde, der beskæftiger sig med interaktionen mellem forskning og samfund. På den anden side er der tale om et praksisfelt, der aktivt bidrager til at mediere mellem forskningsverdenen og det omgivende samfund. Den 'sociale bevægelse' af formidlere tæller både frivillige kinesiske forskere, der rejser til landets mest afsidesliggende kroge for at hjælpe landsbyboerne med at undgå jordudskridning fra terrasse-markerne, internationale sammenslutninger af videnskabsjournalister, der organiserer kurser i god formidling på TV, regionale videnskabsfestivaler, hvor forskningen præsenteres 'live' med forelæsninger, laboratorie-eksperimenter, film og teater, og nationale arbejdsgrupper, der iværksætter særlige initiativer for børn og unge for at skabe opmærksomhed omkring naturvidenskab og teknik.

Diversiteten viser, at der er plads til kreativitet i formidlingen af forskning fra videnskab til borgere. Valg af strategier og virkemidler

for formidlingen bør dog knytte sig til konkrete behov for viden i samfundet og reflektere forudsætninger og betingelser på 'modtager-siden'. Der er bred enighed om, at uddifferentieret forskningskommunikation, der bare pumper informationer ud i samfundet uden grundigt at klarlægge formålet med formidlingen og medtænke forhold omkring aftagernes interesse, kompetencer og forudsætninger, er en utilstrækkelig strategi. Der er derfor behov for overvejelser i forhold til to væsentlige differentieringsniveauer for forskningskommunikation: efter *normativt mål* og efter *målgruppe*.

Groft sagt er der to typer af normative argumenter for kommunikationsindsatsen rettet mod offentligheden. Essensen i den første type af argumentation er, at forskningskommunikation medvirker til at legitimere investeringer i forskning. Initiativerne handler med udgangspunkt i denne tilgang først og fremmest om at synliggøre forskningen og dens nytteværdi i medierne, så skatteyderne vil acceptere flere bevillinger til forskning. De praktiske initiativer med dette sigte er ofte betydeligt præget af et 'formidlingsparadigme', der betoner værdien af popularisering i en envejs kanal mellem aktive forskere og passive borgere. Paradigmet hviler i den antagelse, at der er et lineært forhold mellem borgernes opmærksomhed på og viden om forskning på den ene side og deres accept og anerkendelse af forskning på den anden.

I den anden hovedtilgang tages der i højere grad udgangspunkt i et demokratisk eller deliberativt perspektiv. For et demokratisk system er en oplyst, offentlig debat vigtig, både for indholdet i den politik, myndighederne udformer, og for udviklingen af en demokratisk politisk kultur. Det demokratiske argument drejer sig om at stimulere et vidensniveau i befolkningen, der matcher

KAARE AAGAARD er ph.d.-studerende på Dansk Center for Forskningsanalyse på Aarhus Universitet.

NIELS MEJLGAARD er lektor på Institut for Samfundsudvikling og Planlægning på Aalborg Universitet. Sammen har de med støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation netop gennemført et forskningsprojekt omkring forskningskommunikation i Danmark.

tidens højteknologiske samfund. Det er hverken de gode historier eller faktuel viden, der er i højsædet, men derimod den kritiske indføring i forskellige typer af forskningsaktiviteter og deres relation til andre sociale og politiske processer i samfundet. Med det udgangspunkt opfattes det som vigtigt at fremelske et 'deltagelsesparadigme', hvor aktive forskere og aktive borgere indgår i dialog omkring forskning og teknologi. På det praktiske plan har balancen mellem 'formidlingsstrategier' og 'deltagelsesstrategier' i den danske forskningskommunikation forskudt sig betragteligt gennem de seneste år. Mens formidlingsparadigmet vinder terræn i dansk forskningskommunikation, er den deltagelsesorienterede model under pres.

Politisk bevågenhed Teknologirådets indsats for at udvikle specifikke formater for deliberativ forskningskommunikation baseret på dialog og borgerinddragelse har igennem 80'erne og 90'erne dannet standard for den danske opfattelse af videnskabelig legitimitet. Særligt har 'konsensus-konferencen' som virkemiddel medvirket til at betone dialog- og deltagelsesaspekter. Konsensus-konferencer understøtter det direkte møde mellem forskere og kritiske, oplyste borgere og stræber mod 'vertikal indflydelse' i den forstand, at borgernes standpunkter og forbehold præsenteres for politiske beslutningstagere med henblik på at præge den forskningspolitiske dagsorden.

Den danske model for dialogisk forskningskommunikation er i stigende grad blevet eksporteret til det internationale samfund. Det paradoksale er imidlertid, at mens en lang række andre lande bestræber sig på at adaptere den danske model for forskningskommunikation, er Danmark skyndsomt i gang med at afvikle deltagelsesparadigmet til fordel for envejs formidling. Teknologirådet havnede på Finansministeriets 'dødsliste' over råd og nævn i opgøret med smagsdommeri og ekspertvælde. Kun ved hjælp af international mobilisering og aktiv forargelse i brede kredse inden for forskningskommunikation overlevede Teknologirådet alligevel, dog budgetmæssigt beskåret. Dette illustrerer, hvordan der gennem de seneste år er sket et skred i formål og hensyn bort fra generel kultivering af en kritisk, borgerlig offentlighed i retning af decideret markedsføring, der primært har til hensigt at legitimere samfundets investeringer i forskning. Der er ikke tvivl om, at forskningskommunikation i dag har stor politisk bevågenhed i Danmark, og at den faktiske decentrale indsats for at få forskning ud i samfundet er steget betydeligt. Det er lige så klart, at det primære politiske argument bag denne intensivering drejer sig om dét, Dorris Nelkin har kaldt 'selling science'. Forskning skal populariseres og bringes i øjenhøjde, så folk forstår, at skattekronerne er givet godt ud, og vil støtte op om yderligere bevillinger til forskning.

Rationalet sætter ikke spørgsmålstegn ved videnskabens sandhedsmonopol, det reproducerer en naiv forestilling om videnskabens

værdifrihed og sociale ubundethed, og det ignorerer det åbenlyse forhold, at forskning og teknologisk udvikling ikke bare bidrager positivt til samfundet, men også skaber betydelige problemer for miljø og sundhed og rejser dybt kontroversielle etiske dilemmaer. At den faktiske udvikling er uhensigtsmæssig, understreges yderligere, når fokus rettes mod indsatsens modtagerside. Den aktuelle danske forskningskommunikation tager ofte udgangspunkt i en problematisk implicit forestilling om en 'bred offentlighed' for forskning som en samlet, mere eller mindre homogen gruppe. Denne tilgang ser helt bort fra, at borgerne praktiserer og definerer deres medlemskab af det moderne videnssamfund ganske forskelligt. Forskellige segmenter af befolkningen har forskellige forudsætninger, opfattelser, værdier og interesser og kan ikke betragtes som en generaliseret offentlighed.

Vi har for nyligt med støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, gennemført et forskningsprojekt omkring forskningskommunikation i Danmark, der viser at denne opfattelse kan kvalificeres. På baggrund af survey-undersøgelser viser projektet, at det er muligt at identificere fire, omtrent lige store, distinkte offentligheder blandt danske borgere, og at denne kategorisering vil kunne fungere som udgangspunkt for valget af strategier på formidlingsområdet.

Rationalisterne Den første af de fire grupper, 'rationalisterne', har høj kompetence i form af både interesse for forskning, faktuel viden om forskning og subjektiv oplevelse af at være velinformeret. Rationalisterne er aktive informationssøgere, der deltager i den 'videnskabelige kultur' i den forstand, at de læser avisartikler om forskning, diskuterer forskning med deres omgangskreds, besøger videnskabsmuseer og deltager i offentlige møder og debatter om forskning og teknologi. Rationalisterne er utilbøjelige til at deltage i ekspressive, policy-orienterede aktiviteter, såsom demonstrationer og underskriftsindsamlinger. Rationalisterne har meget høj tillid til, at forskere kan forklare de samfundsmæs-

sige implikationer af videnskabelig udvikling, men derimod lav tillid til journalister og NGO'er som forskningsformidlere.

De involverede Den næste gruppe, de 'involverede', er næsten identisk med rationalisterne, hvad angår kompetence og deltagesmønster, dog med den ene markante forskel, at de 'involverede' stærkt præger den offentlige debat og politiske beslutningsprocesser gennem engagement i underskriftsindsamlinger og demonstrationer. Gruppen er samlet set den mest aktive og adskiller sig fra de øvrige ved at have høj tillid til, at miljøorganisationer og forbrugerorganisationer er i stand til bedst at informere borgerne om forskningens samfundsmæssige konsekvenser. Forskerne, derimod, har de 'involverede' kun begrænset tiltro til.

Tilskuerne Den tredje gruppe har ret høj kompetence, i lighed med de to foregående, men en noget lavere grad af aktiv deltagelse. 'Tilskuerne' forstår og interesserer sig for 'spillet', men kommer ikke rigtigt 'på banen'. Deres deltagelse begrænser sig mest til aktiviteter, der kan klares hjemmefra, og gerne som en del af en bredere 'infotainment'. 'Tilskuerne' er tilbøjelige til at læse avisartiklerne om forskning og teknologi og snakke med vennerne eller familien om de teknologiske udviklinger. De er mindre tilbøjelige til at gå på videnskabsmuseum eller offentlige møder eller at deltage i demonstrationer eller underskriftsindsamlinger. Denne gruppe har meget høj tiltro til, at journalister er i stand til at videreformidle forskningen til samfundet.

De afkoblede Hvor tilskuerne gerne ser videnskabsprogrammerne i TV, hvilket også reflekteres i deres relativt høje faktuelle viden, zapper den sidste gruppe af borgere formodentlig væk. For de 'afkoblede' er spørgsmål om forskning og teknologisk udvikling slet ikke på radaren. Denne gruppe

adskiller sig betragteligt fra de øvrige ved at have meget lav score på alle kompetencevariable såvel som meget lav score på alle deltagesvariable. De 'afkoblede' har generelt ikke megen tillid til nogen institutioner i vidensamfundet, men hvis de skulle vende sig mod nogen for at få informationer om forskning, ville det være journalister.

Behov for et generelt løft Den skitserede typologi viser, at en stor del af befolkningen faktisk har gode forudsætninger for at indgå i meningsfuld forskningskommunikation. Både rationalister, involverede og tilskuere har høj interesse, betydelig faktuel viden og relativt høj vurdering af eget kompetenceniveau. For disse borgere er muligheden for at udfylde en rolle i vidensamfundet gunstig. Det betyder imidlertid ikke, at de i praksis indgår i kommunikationen og engagerer sig i vidensamfundet på ensartet vis. Formerne for deltagelsespraksis varierer betydeligt mellem disse grupper.

Den aktuelle danske udvikling, der kraftigt betoner populærformidling, tilgodeser ikke de mest opsøgende, aktivistiske og engagerede grupper, og i yderste konsekvens kan denne formidlingsstrategi medvirke til reproduktion af 'tilskuere' snarere end aktive 'deltagere'. Der er derfor behov for diversitet i det spektrum af institutioner og individer, der tager del i den offentlige forskningskommunikation. Hvor TV-medieret forskningsformidling måske anses som både passende og tilstrækkeligt af 'tilskuerne', vil andre grupper i befolkningen foretrække, at forskerne selv involverer sig i debatten. Ligeledes er professionalisering af videnskabsformidling på universiteterne ikke nogen garanti for, at universiteter når troværdigt igennem til befolkningen. 'Rationalisterne' vil foretrække, at forskerne selv kommunikerer, og de 'involverede' vil føle behov for, at kritiske forbruger- og miljøorganisationer medvirker til at tegne et fyldestgørende kommunikationslandskab. Mangfoldighed i både deltagesformater og i involverede aktører er således afgørende for, at forskningskommunikationen i Danmark bliver inklusiv.

Men selv med en differentieret indsats vil der stadig være en gruppe af borgere, der reelt er afkoblet den offentlige debat om videnskab og teknologi. Gruppen af afkoblede borgere er samtidig betydeligt mindre interesserede end de andre grupper i politik, sundhed og andre samfundsmæssige temaer. De 'afkoblede' lider under, at de ikke er – og ikke føler sig – i stand til at få fodfæste i debatten om forskning og teknologi eller nogen anden samfundsmæssig debat, og marginaliseringen fra 'vidensamfundet' er en reproduktion af mere traditionel social marginalisering.

Måden, hvorpå borgerne praktiserer deres medlemskab af vidensamfundet, hænger i ganske høj grad sammen med køn, alder og uddannelsesbaggrund. Kvinder er mere tilbøjelige til at koble sig af debatten om forskning og teknologi end mænd, men i det omfang de deltager, er de mere aktivt engagerede i policy-orienterede aktiviteter og søger dialog med NGO'er. Der er en klar tendens til, at samfundets ældste borgere indtager en passiv rolle i debatten om teknologi og udvikling, enten ved slet ikke at interessere sig eller ved at følge med som passive tilskuere. De lavest uddannede, der forlod uddannelsessystemet i (eller før) 15 års alderen, udgør hele 65 pct. af de afkoblede borgere. Til sammenligning er 40 pct. af de personer, der forlod uddannelsessystemet i 16-19 års alderen, afkoblede, mens kun 22 pct. af de højest uddannede placerer sig i denne gruppe.

Sammenhængene viser, at inklusions- og eksklusionsforhold i forskningskommunikation reflekterer mere traditionelle skillelinier i befolkningen. For bestræbelserne på at styrke forskningskommunikation i Danmark betyder det, at indsatsen i høj grad starter allerede i uddannelsespolitiske og socialpolitiske initiativer. I den forstand bryder forskningskommunikation som politisk tema ud af et snævert videnskabsministerielt regi og påkalder sig en diskussion, der medtænker vidensamfundets sociale slagside og lægger vægt på at løfte borgernes generelle uddannelsesniveau. ■

Denne artikel er første gang publiceret på videnskab.dk

Udfordringer for en humanistisk videnspolitik

Forskningens legitimitet i samfundet er i dag ikke kun afhængig af videnskabens evne til at producere pålidelig og objektiv viden af høj erkendelsesmæssig kvalitet, men tillige af videnskabens evne til at opfylde en række politiske og økonomiske målsætninger. Med fremvæksten af videnssamfundet er de tidligere grænser mellem politik, samfund og videnskab blevet forskudt. Sociologen Aant Elzinga har beskrevet denne udvikling som et perspektivskifte, hvor retten til at definere forskningens relevans har forrykket sig fra forskerfællesskabet til den politiske sfære og dermed fra et forskningsinternt relevansbegreb til et forskningseksternt.

Konsekvenserne viser sig forskelligt i de forskellige videnskaber. I de seneste årtier har særligt naturvidenskaben og de tekniske videnskaber været genstand for forskningspolitiske initiativer, og der er truffet omfattende foranstaltninger for at styrke relevansen af disse videnskaber i samfundets økonomiske værdiskabelse.

Det humanistiske område har ikke været genstand for samme opmærksomhed, hverken politisk eller i den empiriske videnskabsforskning (science studies), der beskriver videnskabens organisatoriske og institutionelle indlejring. Men med de seneste årtiers politiske mobilisering af naturvidenskaben inden for bioteknologi, nanoteknologi og it synes opmærksomheden nu i stigende grad at blive rettet mod humaniora og samfundsvidenskab som genstand for en ny bølge af politiske initiativer. Også disse videnskaber skal bevise deres relevans mere direkte i samfundet – og humanistisk viden tilskrives en stigende betydning i erhvervs- og samfundsudviklingen bl.a. som følge af Muhammed-krisen og fremkomsten af markeder for kognitiv økonomi, oplevelsesøkonomi og kreative industrier.

Den politiske videnøkonomi I den politiske argumentation hænger denne udvikling sammen med globaliseringen af økonomien, der betyder, at de industrialiserede lande skal omstille deres økonomiske systemer fra at være ressourceintensive til at være videnintensive. Politiske og økonomiske prioriteringer fastlægges ud fra forudsætningen om, at et samfunds velstand og udvikling afhænger af dets evne til at producere, sprede og anvende viden. Det vil sige viden, der kan omsættes på et marked eller anvendes strategisk i værdiskabelsen.

Staten påtager sig i globaliseringen en ny rolle som facilitator af forskning og innovation og som markedsregulator. Denne rolle er betydeligt anderledes end statens funktion i den keynesianske tradition. Hvor det blot for få år siden blev antaget, at globaliseringen ville betyde, at staten skulle forholde sig mere passivt til markedet, er det i dag en udbredt antagelse blandt politikere og økonomer, at staten skal spille en aktiv rolle i den globaliserede økonomi. Dels som ansvarlig for, at markedet fungerer regelmæssigt. Dels som inkubator i forhold til det private innovationssystem ved at understøtte forskning og udvikling. Staten er i alliance med et større eller mindre antal teknologiske virksomheder blevet garant for samfundets vækst, ikke kun gennem regulering og omfordeling, men gennem en aktivistisk innovationspolitik. Udviklingen på EU- og OECD-niveau er et klart udtryk for denne tendens.

De politiske instrumenter i denne udvikling er videnskab, innovation og uddannelse, og disse politikområder placeres derfor i centrum af velfærdsstatens politiske og økonomiske strategier som udgangspunkt for fastholdelse af arbejdspladser, forbedring af livskvaliteten, beskyttelse af miljøet og for-

øgelse af velstanden.

Den politiske videnøkonomi er således politisk, fordi den indfører nye markante legitimitetskrav i videnskaben. Og en væsentlig del af den forskningspolitiske politikudvikling har drejet sig om at skabe mekanismer, der kan legitimere de tilførte ressourcer i form af indikatorer for publikationer, citationer, patenter, innovation, vidensspredning osv.

Videnskabens nye legitimitet Den forskningspolitiske udvikling indvarsler en ny 'kontrakt' mellem videnskab og stat. Dette perspektivskifte er i den policy-orienterede videnskabssociologi blevet betegnet som en overgang fra modus-1- til modus-2-viden eller fra akademisk til post-akademisk forskning. Den nye tilstand karakteriserer, hvad Henry Etzkowitz har kaldt den 'anden akademiske revolution'. Den første var Humboldt-universitetets fremkomst i 1810; den anden er fremkomsten af det entreprenante universitet og innovationsøkonomien. Forskningens forpligtelse over for staten synes i denne udvikling at omstruktureres, således at tidligere normative forestillinger om videnskabens betydning for samfund og demokrati i nogen grad mister deres legitimerende kraft og erstattes af en politisk-administrativ rationalitet for materiel og institutionel legitimitet. Denne omdefinition af videnskabens berettigelse i samfundet har en kompleks intellektuel herkomst. I kontrast til en udbredt antagelse i videnskabssociologien kan denne udvikling med fordel ses som en ændring i politikbegrebet og kun i mindre grad, hvis overhovedet, som en ændring af videnskabsbegrebet. Det, der definerer idealet for god videnskabelig praksis (objektivitet, konsistens, argumentation mv.) forbliver alt andet

Foto: Scanpix. Københavns Universitet, Amager

Humanistisk

forskning skal ligesom alle andre forskningsområder kunne retfærdiggøre forbruget af offentlige ressourcer over for det omgivende samfund. Men det er vigtigt, at nytten og effekten af humanistisk forskning vurderes ud fra et relevansbegreb, som er konsistent med den humanistiske forsknings karakter, og ud fra en forståelse af, hvordan humanistisk viden produceres og spredes.

Af David Budtz Pedersen

En forskergruppe på Københavns Universitet er i gang med at undersøge den videnskabsteoretiske og videnspolitiske baggrund for humanioras rolle i vidensamfundet. Gruppen, der er ledet af prof.

Finn Collin, arbejder bl.a. med at besvare nogle af de udfordringer, som FKK rejste i publikationen 'Humanistisk viden i et videnssamfund' (2004).

Traditionelt har videnskabens samfundsmæssige organisering kun udgjort et lille emne inden for videnskabsteorien, men i de senere år er området blevet en vigtig del af den internationale debat. I denne forbindelse undersøges mulighederne for at anvende metoder udviklet inden for de såkaldte 'Science Studies' til på en mere adækvat måde at belyse den humanistiske forsknings samspil med samfundet. Endelig leverer projektet ideer til forskningspolitiske principper, der medinddrager denne nye forståelse af humanvidenskabernes og deres samfundsmæssige rolle.

lige det samme, hvorimod den institutionelle og politiske rolle, som tilskrives videnskaben, ændrer sig. Denne udvikling har sit udspring i en bestemt politisk forståelse af, hvad der udgør den samfundsmæssige værdi af viden samt hvilke kriterier, den offentlige videnproduktion skal legitimere sig ved. Denne forståelse baserer sig bl.a. på en arv fra den materialistiske samfundsopfattelse og den vidt udbredte opfattelse, at teknologisk udvikling er den egentlige drivkraft i samfundet.

Fra politik til policy Den moderne forskningspolitik afspejler på flere måder en transformation af politikbegrebet. Hvor den klassiske statsteori er koncentreret om en central regeringsførende instans, har politikbegrebet i moderne tid ændret sig til at omfatte en generaliseret opfattelse af politik, der henviser til et mere eller mindre institutionaliseret netværk af administrative aktiviteter, der definerer de værdier, indikatorer, kriterier og systemkrav, som implementeringen af de politiske rammebeslutninger skal tilfredsstille. Det politiske felt er ifølge denne analyse ikke præget af moralske holdninger eller diskussioner, der angår de ideelt ønskværdige handlemønstre for samfundet. Derimod er det politiske system i stigende grad fokuseret på 'outcomes', dvs. på de stimuli, der resulterer i bestemte tilfredsstillende reaktioner i de administrative legitimeringsmekanismer, og som anses for at være autoritative for et givent administrativt systems målopfyldelse, sådan som blandt andre David Easton og Henrik P. Bang har gjort opmærksom på. Denne definition af den politiske situation karakteriserer noget bredere, end hvad politikbegrebet traditionelt betegner. Den har karakter af 'governance' frem for 'government' eller af 'policy' frem for 'politics'. Ideen er at reorganisere den offentlige administration efter en højere grad af afpolitiserede og evidensbaserede måleindikatorer og fordelingsmekanismer. Hermed gøres dokumentation, kvantifikation og aggregerbarhed til de primære legitimitetsskabende mekanismer i brugen af offentlige ressourcer. I forskningspolitikken sker dette blandt andet gennem udbredelsen af forskningskvalitetsindikatorer

og relevansmodeller til monitorering af erhvervssamarbejde, patentering, viden-spredning, formidling mv.

Disse modeller har dels en evaluerende funktion, idet de ex post kan angive produktiviteten på et aggregeret niveau; dels en prioriterende funktion, idet de ex ante bruges til at kanalisere nye midler derhen, hvor effekten kan måles, og hvor korrelationen mellem de opstillede indikatorer og de ønskede resultater er størst.

Baggrunden for denne tænkning er såvel klassisk liberale ideer om statens opgaveportefølje samt demokratiske krav om dokumenterbarhed, ansvarlighed og transparens. Ansvarlighed som demokratisk princip er imidlertid kun en nødvendig, og ikke tilstrækkelig betingelse for at forstå det moderne administrationsbegreb. Der er tale om en specifik markeds- og konkurrenceorienteret styringsmodel, der ikke alene hviler på en bestemt legitimitetsrelation mellem den politiske repræsentation og den politiske offentlighed, men som forstår den moderne statspraksis i en udpræget økonomisk og materiel terminologi.

Humanioras legitimitetstab Det har i den forskningsfaglige debat været omdiskuteret, hvorvidt de opstillede forskningsindikatorer er tilstrækkeligt differentierede til at opfange kompleksiteten i forsknings- og vidensspredningsprocessen og til at anerkende forskelligheden blandt de heterogene forskningsdiscipliner. Særligt på det humanvidenskabelige område har et antal kommentatorer fremhævet, at de humanistiske kerneværdier som dannelse, kulturformidling og kritisk refleksion risikerer at blive sat under pres i en situation, hvor forskningens resultater og forpligtelse over for samfundet betragtes i en strengt materiel og økonomisk optik. Det er således ikke overraskende, at der i den 25-års periode, hvor de forøgede økonomiske og materielle legitimitetskrav er blevet indført, og hvor det nye policy-paradigme har sat sig igennem, har været udarbejdet utallige rapporter, hvidbøger og betænkninger, der diagnosticerer en "krise" i humaniora. Disse diagnoser baserer sig på forskellige

DAVID BUDTZ PEDERSEN er ph.d.-stipendiat i filosofi ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet.

typer af argumenter og analyser, men er fælles om at identificere et legitimitetstab i forhold til ovennævnte kerneværdier. Imidlertid betænker kun ganske få af disse analyser den overordnede politikudvikling og samfundsforståelse, der ligger bag den fremherskende videnskabsforståelse samt den omstrukturering af statens legitimitetskriterier, der følger heraf.

Som skitseret i det foregående bør den forskningspolitiske udvikling imidlertid ikke betragtes isoleret i forhold til den aktuelle bevillingspolitik, men rettere i forhold til en række udviklingstendenser i samfundsteorien og administrationsbegrebet. Dette er en vigtig delkonklusion, idet en sådan iagttagelse understreger, at en stærkere argumentation for humanioras samfundsrelevans må omfatte en samfundsanalyse og politisk filosofi, der baserer sig på et positivt begreb om samfundslegemet centrale opretholdende dynamikker.

Et demokratisk dilemma Det er evident, at humanistisk forskning, ligesom alle andre forskningsområder, skal kunne retfærdiggøre forbruget af offentlige ressourcer over for det omgivende samfund ud fra en række kriterier. Men det er i denne sammenhæng vigtigt, at nytten og effekten af humanistisk forskning vurderes ud fra et relevansbegreb, som er konsistent med den humanistiske forsknings karakter, og ud fra en forståelse af, hvordan humanistisk viden produceres og spredes.

Dette kan i nogen grad gøres ved at korrigere de scientometriske målinger af humaniora for særegenheder i forskningspraksis, publiceringskanaler og andre fagspecifikke formater. Men vigtigere er at føre en løbende

styringsdialog og idepolitisk debat, ikke kun om det beskrivelsessprog, hvori forskningens institutionelle legitimitet defineres, men om de langsigtede samfundsmæssige argumenter for at prioritere forskning og udvikling som en del af opretholdelsen af den nuværende sociale model.

Dette indebærer en modbevægelse til tidens afpolitiseringstendenser og ideen om selvregulering gennem markedsstruktur og konkurrence. Hvilket ikke mindst synes påkrævet for at fastholde accepten af det høje finansieringsniveau til forskning og udvikling, som forskningspolitikken i dag er garant for. Som den portugisiske forskningsminister, Mariano Gago, for nylig har sagt, er samfundet nødt til at udvikle mere holdbare idepolitiske argumenter for videnskabsprojektet i sin helhed, såfremt projektet skal tiltrække varig opbakning. Legitimeringen af viden som drivkraft i økonomi og teknologi er konjunkturbestemt; i en situation med negativ økonomisk udvikling kan teknologi ikke anvendes som legitimerende for forskningspolitikken. Derimod kræves viden på alle felter til understøttelse af samfundets fremtidige udvikling.

Denne indsigt udtrykker i nogen grad et demokratisk dilemma. På den ene side fordrer demokratiet økonomisk og politisk ansvarlighed i udmøntningen af offentlige forskningsmidler samt dokumentation af investeringernes effekt. På den anden side er en væsentlig andel af den videnskabelige viden (herunder den humanistiske), der netop bidrager til den demokratiske kulturs opretholdelse (i form af principper for ret, moral, individ, kultur, fællesskab mv.), vanskelig at opgøre på et detaljeret niveau og dermed kompliceret at forsvare som en del af statens ansvarsområde.

Udfordringer for en humanistisk videnspolitik

Det er en væsentlig udfordring for den nuværende videnspolitik at overkomme denne komplikation. Mere basalt risikerer videnskabens funktion i det liberale demokrati at ændre sig, idet den type af social og kulturel kapital, som videnskaberne traditionelt har leveret, risikerer at devaluere, dersom denne type værdi præcis er vanskelig at værdisætte inden for den overvejende økonomisk-materielle samfundsopfattelse.

Prisen for aggregerbarhed samt den materialistiske optik, der ofte præger denne, er, at der foretages omfattende abstraktioner og idealiseringer, der medfører, at målingerne bliver kunstige og ikke afspejler de reelt værdiskabende processer. Målinger og aggregative relevansbetragtninger kommer derved til at danne deres eget abstrakte regime, der erstatter den politiske argumentation – frem for at understøtte den. På kort sigt kan dette betyde, at kerneværdierne i den humanistiske forskning degenererer og omdefineres; og på længere sigt, at velfærdsstatens sociale strukturer og organiseringsformer eroderer, fordi en fortsat forskningsbaseret social og kulturel innovation i humanvidenskaberne omprioriteres til at skulle tilfredsstille andre formål.

Af denne grund stiller det sig som en væsentlig udfordring for en humanistisk videnspolitik at beskrive, hvorledes fastholdelsen af en historisk, kulturel, sproglig og moralsk kapacitetsopbygning samt oversættelsen af denne til samfundet via uddannelse, formidling, rådgivning, forretningsmodeller mv. kendetegner den type af refleksivt demokrati, som vi i dag lever under og privilegerer som politisk ideal.

Foto: Scanpix

Det svære valg

Med de nye studieretninger er elevernes valg blevet centrale på en ny måde. Elevernes muligheder for studievalg efter gymnasiet bliver afhængige af, om de senest efter et halvt år i gymnasiet har valgt de fag og faglige niveauer, som de videregående uddannelser stiller krav om. Hvorvidt 15-16 årige har forudsætninger for at træffe definitive studie- og erhvervsvalg, kan i allerhøjeste grad diskuteres. Ikke desto mindre skal valgene tages. Og hvem vælger så hvordan?

Forskningsprojektet "Gymnasireform 2005 – professionalisering af ledere, lærere og elever?" har fulgt den reform af det almene gymnasium, der trådte i kraft i 2005. Projektgruppen beskriver tre forskellige tilgange til undervisningen, hvad angår de demokratiske og kreative aspekter, som er centrale i formuleringerne af lovens formål: Tilgangene er beskrevet som henholdsvis 'den kultur-demokratiske tilgang', hvor demokrati (især forstået som deltagerdemokrati) samt kreativitet (forstået bl.a. som kulturel og kunstnerisk skaben) vægtes højt, og hvor det frie valg opleves som positivt, men stressende; 'den teknisk-logiske tilgang', hvor krav om demokratisk deltagelse og kreativitet opleves negativt, og hvor valg helst skal minimeres eller tilrettelægges så logisk og målrettet som muligt, samt endelig den kreativ-strategiske tilgang, hvor demokrati handler om friheden til at vælge, hvor kreativitet forstås som såvel videnskabelse og innovation som kunst, og hvor det at sikre sig gode valgmuligheder entydigt ses som positivt.

Reformen øger ikke forskelle "Vi kan se,

at på de skoler, hvor eleverne har den mest skolenære baggrund, er det den kultur-demokratiske tilgang og kreativ-strategiske tilgang, der er de mest dominerende. Den teknisk-logiske tilgang finder man nok mere uden for storbycentre, hvor eleverne måske oftere er den første student i familien og derfor tænker: 'Hvis jeg skal have en studentereksamen, så skal jeg ligesom have en idé om, hvad jeg vil med det', siger lektor Katrin Hjort, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Aarhus Universitet, som har ledet projektet.

"Vores undersøgelse bekræfter tidligere undersøgelser af den kønsmæssige og sociale selektion i gymnasieskolen. Statistisk set er det mere sandsynligt at opleve sig som studiekompetent, hvis man er af hunkøn og fra en familie med studentereksamen, end hvis man er af hankøn og fra en familie uden studentereksamen. Men der er ikke noget, der tyder på, at den kønsmæssige og socio-kulturelle selektion er blevet øget med reformen", siger hun.

"Når jeg understreger det, så er det fordi, der i forbindelse med reformen – og de løbende reformer af reformen – er blevet præsenteret to synspunkter. Det ene synspunkt er, at almen studieforberedelse, projektforløb, selvstændige synopsis-projekter osv. favoriserer elever, der kender den måde at tænke akademisk-videnskabeligt på hjemmefra. Modsat har man sagt, at ved at gøre den slags selvstændige aktiviteter og teoretiske og metodiske refleksioner – hvordan laver man en problemformulering, hvordan søger du kilder, hvad er et godt argument – til noget, som skolen eksplicit beskæftiger sig med, så giver man de elever en chance, som

ikke har det hele med hjemmefra. Hvem der har ret, og hvem der ikke har, ville være enormt interessant at undersøge i de kommende år. Vi kan nemlig ikke afgøre det på det foreliggende grundlag", siger Katrin Hjort.

Selvrefleksion Undersøgelserne af elevernes professionalisering har i øvrigt også givet anledning til en del selvrefleksion i forskergruppen. I en spørgeskemaundersøgelse er 2. g'ere før og efter reformen blevet spurgt til deres studiekompetence – forstået som evnen til at være en professionel studerende. "Vi er gået ud fra den klassiske professionsdefinition, som går på, at den professionelle har kompetence til at styre eget arbejde, dvs. til selvstændigt at overskue, prioritere, planlægge, gennemføre og evaluere arbejdet, samarbejde om at løse komplekse problemstillinger etc. Det er også det, vi har spurgt til: Er du god til at planlægge dit arbejde? Er det let for dig at overskue dine arbejdsopgaver? Denne definition ligger fint i forlængelse af formålsparagraffens formuleringer, og det er også den forståelse, der ligger i nogle af reformens mest markante nydannelser, såsom almen studieforberedelse og studieretningerne. Vi har så tænkt, at hvis eleverne i løbet af gymnasiet tilegnede sig disse professionelle kompetencer, så ville de være bedre rustede – ikke kun til at komme godt gennem gymnasiet – men også til at klare sig på en videregående uddannelse", siger hun.

Men nu hvor de første bearbejdede resultater fra spørgeskemaundersøgelsen løber ind, rejser der sig imidlertid nogle vigtige problemstillinger: Hvad nu hvis den definition af

Med den nye gymnasiereform lægges der vægt på elevernes 'rationelle valg'. Hvor gode er de til dét?

Og kan alting i virkeligheden planlægges? Af Steen Bruun Jensen

KATRIN HJORT er lektor ved Institut for Pædagogik, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole ved Aarhus Universitet og gæsteprofessor ved Department of Behavioural Sciences, Kristianstad University. 1. januar 2009 tiltræder hun et professorat i uddannelsesforskning på Syddansk Universitet. Katrin Hjort er medlem af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.

professionel studiekompetence, forskerne er gået ud fra, i virkeligheden er gammeldags? Kræver det moderne studie- og arbejdsliv et andet sæt af professionelle kompetencer, og giver det, eleverne lærer sig med reformen, mening i den kontekst?

Må man bluffe? "Eleverne skal via reformens kompetenceorientering lære at fungere i et dynamiseret studiemiljø. De skal lære at leve med dets uoverskuelighed – derfor skal de også kunne leve med og under, at det er vanskeligere at overskue og svært at planlægge. Så en forventning om, at eleverne skulle finde arbejdet overskueligt og til at planlægge, ville være en kritik af den øvebane, som gymnasiet er - verden er jo ikke forudsigelig og stabil. Det er vel også i orden, at eleverne oplever, de har fået mere travlt? Af det uafgrænselige arbejde følger jo, at man har travlt til det sidste, og det at give en opgave fra sig er et spørgsmål om beslutning. Af samme grund er det måske også tegn på succes, når flere angiver at lave tingene i sidste øjeblik?"

"Mange svarer: "Jeg er god til at lade, som om jeg har læst". Det kan i virkeligheden være et godt svar på kravet til eleven om en mere strategisk forholde sig. Hvis eleverne

skal vænne sig til det uafgrænselige arbejde, skal de bevare en strategisk oversigt og derfor forholde sig taktisk til enkeltkravene. Alt kan ikke nås, og den pertentlige forberedelse kan derfor være uhensigtsmæssig. Studiekompetence og elevprofessionalitet i dag gælder overblikket", siger Katrin Hjort. "Vi tænker jo traditionelt, at man skal have orden i sine sager og være færdig i god tid. Men man kan jo godt spørge sig selv, om det er det, der skal til i et moderne arbejdsliv? Mange teoretikere siger - og det kan ens egen erfaring måske også bekræfte - at det med at svømme oven på, at lave brandslukning, at tage dem der hyler højest først, måske er vigtige kvalifikationer i det moderne arbejdsliv? Gymnasiet har traditionelt lært sine elever at gøre arbejdet ordentligt, gå i dybden, planlægge osv. Men det kan jo være, at det er en urealistisk forestilling? Måske skal man være bedre til at skøjte rundt og hurtigt gå fra det ene til det andet – både fagligt og socialt? I hvert fald tyder meget på, at de elever, der ikke lægger sig fast på det tilsyneladende rationelle valg, men i stedet sørger for længst muligt at holde alle muligheder åbne, har størst chance for succes, for 15-16-årige har af mange grunde ikke de bedste forudsætninger for at træffe definitive studie- og erhvervsvalg", siger hun.

Projekt 'Gymnasiereform 2005 – professionalisering af ledere, lærere og elever?' har i perioden 2004-2008 fulgt den reform af det almene gymnasium, der trådte i kraft i 2005. Katrin Hjort, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, AU, har været leder af projektgruppen, der desuden består af lektor Peter Henrik Raae, SDU, lektor Lene Larsen, RUC, og ph.d.-stipendiat Jakob Ditlev Bøje, KU. Projektet er støttet af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.

Formålet med projektet har ikke været at evaluere reformen eller dens implementering, men som et grundforskningsprojekt at undersøge, i hvilken forstand reformens satsninger på fagligt samarbejde, lærerteams, og studiekompetence kan føre til professionalisering, forstået som udvikling af viden, hand-
lekompetence og demokratisk forpligtelse blandt de involverede elever, lærere og ledere i gymnasieskolen.

Et samm
fund
under
Gu

En amerikansk religionsforsker har taget den religiøse temperatur på det danske folk: Er Danmark et samfund uden Gud?

Af Viggo Mortensen

Fordi religion er et menneskeligt fænomen er studiet af religion en humanistisk disciplin. Studere religion kan man gøre på utallige måder, men som regel vil det indebære, at man involverer sig i en samtale, en samtale mellem den der studerer, nemlig forskeren, og den der tror.¹ Forskeren lærer af den troende under samtalen, som ikke blot er en udspørgen, men et forsøg på sammen at nå til klarhed over et sagforhold. Samtalens situation tillader forskeren at stille alle mulige spørgsmål, intime, direkte og kritiske alt efter situationen og således udfordre den troende til at forsvare det, vedkommende tror på. Målet er at få så klart et billedesom muligt af, hvad den troende ved og tror på. Forskeren ved kun så meget om den religion, som den troende tror på, som den troende vælger at fortælle. Forskeren kan selvfølgelig udfordre den troende til at tænke over ting i vedkommendes religion, som vedkommende ikke har tænkt på før; men det er altid den troende der ved bedst.

Samtale eller diagnose Man kan sammenligne religionsforskeren med en læge, der er i gang med at stille en diagnose. Det kunne antyde det synspunkt, at religion er at ligne ved en sygdom, som mennesket burde helbredes for, en tankegang der heller ikke er fremmed for en række religionsforskere startende med Freud. Bestemmer man religionsforskning som en form for diagnostik, giver man forskeren en anden rolle; så er patienten at betragte som en informant, der forsyner forskeren med de data, han eller hun har brug for med henblik på at danne sig et billede af situationen. Patienten fortæller om sine 'symptomer', lægen foretager nogle tests og

ud kommer en diagnose. 'Patienten' er selvfølgelig stadig den, der ved bedst i den forstand, at det er ham, der har symptomerne, men han kan ikke stille diagnosen. Det kan kun doktoren, der trækker på sin erfaring og ekspertviden. Selvfølgelig forekommer det, at doktoren fejldiagnosticerer; eller er uenig med kollegerne om, hvad patienten fejler. Men det medfører ikke, at doktoren ikke er ekspert. Læger kan komme ud for, at patienten selv stiller diagnosen. Den kan være rigtig (eller forkert), men det gør ikke patienten til ekspert.

Bruger vi billedet af samtalen om religionsforskningen, antyder vi dermed, at forskningens opgave blot er at beskrive religion. Anvender vi billedet af diagnosen, så ligger det nær at antage, at det er religionsforskningens opgave at forklare religion. Nu kan de to formål godt gå i spænd. Man kan ikke forklare uden at beskrive; beskrivelsen skal til for at forsyne diagnostikeren med materiale til en forklaring.

En amerikaner i Århus Den stigende internationalisering også af humanistisk forskning sætter sig mange spor. Således fører det til en livlig udveksling, hvor man kan lære af, at nogle kommer udefra og med et fremmed blik beskriver det velkendte. Den 1. september udkom en moden frugt af denne internationalisering, bogen 'Samfund uden Gud'. En amerikaner ser på religion i Danmark og Sverige² af den amerikanske religionsforsker Dr. Phil Zuckerman, der på baggrund af et længere forskningsophold ved Aarhus Universitets teologiske fakultet har taget den religiøse temperatur på det danske folk.² Han har i sit projekt engageret sig i

samtaler med mennesker for at kunne beskrive det religiøse landskab i de nordiske lande Danmark og Sverige, som han elsker så højt, fordi de er 'Samfund uden Gud'. For Dr. Phil er samtidig lægen, der - idet han stiller diagnosen - også vil forklare tingenes tilstand.

Nu lægges beskrivelsen frem; diagnosen er stillet, forklaringen er givet; og spørgsmålet er stillet: Kan vi, borgerne i dette 'Samfund uden Gud', genfinde os selv i diagnosen? Beskrivelsen er helt givet på mange punkter træffende. Dr. Phils samtalepartnere eller 'patienter' er helt oplagt troværdige. Men de kan jo ikke selv stille diagnosen; alle de videnskaber, der beskæftiger sig med mennesker og deres adfærd, har for længst måttet indse, at mennesker aldrig forstår sig selv til bunds, men ofte er drevet af ønsker og begær, som er uforståelige og uforklarlige for dem selv. Så spørgsmålet står stadig tilbage: Har forskeren af samtalepartneren fået alle de oplysninger, der er nødvendige for at give en sand beskrivelse? Og har forskeren fået tilstrækkelig basis for at fremsætte sin forklaring? Når en informant fx siger, at han ikke tror på noget, men alligevel står i Folkekirken og lader sine børn døbe, så er informantens egen forklaring at ligne med den patient, der selv stiller diagnosen. Tager Dr. Phil patienten på ordet og giver ham ret, som det ofte sker i denne bog, så har religionsforskeren måske ikke gjort sit arbejde færdigt. Beskrivelsen bør testes, og forklaringen står altid til diskussion. For hvordan studerer man egentlig noget, som ikke er?

Blikket udefra Som man vil forstå: Dette er en provokerende, en inciterende og en irriterende

rende bog at læse for en normaldansker. Her kommer en sekulariseret amerikaner af jødisk afstamning, så at sige Woody Allen på religion, som var han på speed, og giver os blikket 'udefra', sætter os under religionsforskerens granskende lup - og finder INGENTING! Der er ikke nogen danskere (og svenskere), der tror på Gud, eller rettere sagt næsten ingen, og de der gør, gør det på en måde, så det næsten ikke kan ses. Det er således relativt gudløse samfund, hvor der ikke er nogen, der tror specielt meget; folk lever og lever godt med en verdslig tolkning af tilværelsen. Og Dr. Phil elsker det, elsker dette lange friske verdslige pust, for han kommer fra en form for religion, som mere er en sygdom end et middel til helbredelse, amerikansk fundamentalistisk evangelikal kristendom; og den finder han ikke i Danmark. Så det Dr. Phil egentlig siger, er, at vi ikke er amerikanere. Gudskelov og Halleluja! Men denne kristne fundamentalisme er et så fast cementeret udgangspunkt for Dr. Phils udspørgen, at dette lige så meget bliver en bog om amerikansk religion, og om hvorfor amerikanere er så religiøse. Ved siden af et indblik i de udførlige og underholdende samtaler, Dr. Phil har ført, får vi religionsforskerens refleksion over det, han iagttagere, men samtidig en fornem pædagogisk indføring i afgørende teoretiske og metodiske spørgsmål, som religionssociologien bakser med. Et af de spørgsmål, som man ofte ender med at diskutere inden for nutidig religionssociologi, er den oplagte forskel på det religiøse udtryk i henholdsvis Europa og USA (eller andre steder på kloden for den sags skyld). Her får vi en dokumentation nede på gulvet af denne forskel. I tilgift får vi en meget instruktiv gennemgang af forklaringerne på, hvorfor det danske samfund tilsyneladende er så verdsliggjort, og hvorfor

kirken spiller en så tilbagetrukket rolle. Det dovne monopol, som Folkekirken har, det sikre samfund, som Danmark er, lægger op til den konklusion.

Dr. Phil drager konsekvensen: Danskerne er gudløse; Danmark er irreligiøs, og det er derfor, det går os så godt, og vi er så tilfredse. Når Jan Lindhardt sammenligner danskeres religiøsitet med skrabeloddet, så kommer Dr. Phil og siger: Jeg har skrabt og skrabt, men jeg fandt intet! Eller rettere, han fandt en kultur, som var informeret af kristendommen. Han kalder det selv en kulturreligion ikke ulig den kulturreligion af jødisk aftapning, som han selv er vokset op med. Skandinavien som Europas 'jøder'! Hvad bogen meget instruktivt belyser, er, at danskerne ikke er trænet i at tale om deres religion. Den repræsenterer snarere en 'tacit knowledge', en underforstået, skjult viden, der snarere viser sig i, hvad man gør, og hvad man føler.

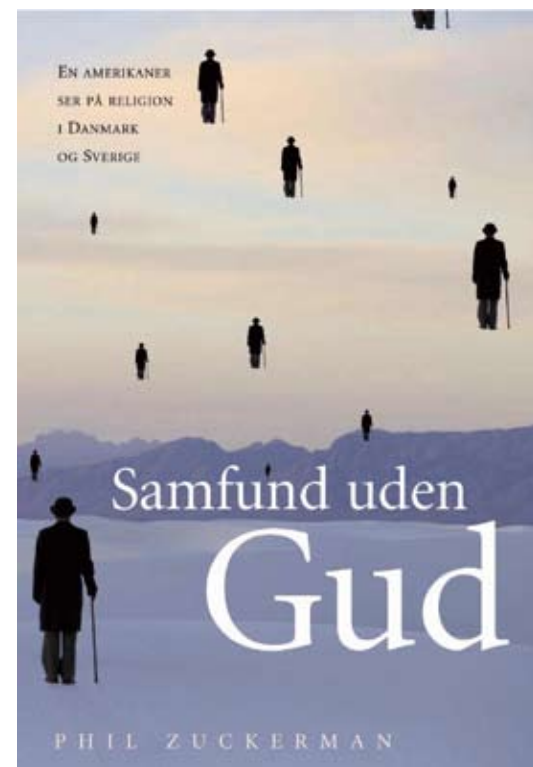
Er Danmark et samfund uden Gud?

Det spørgsmål, man sidder tilbage med, er selvfølgelig: Er det rigtigt? Er Danmark et 'samfund uden Gud'? Skal vi holde op med at synge: 'End er der en Gud foroven, der råder for Danmarks sag'? Skal dronningen holde op med at slutte sin nytårstale med sit 'Gud bevare Danmark'?

Det er helt oplagt, at Dr. Phil får identificeret mange rigtige og vigtige træk i den måde, som danskere som flest udlever deres religion. Men som typisk 'europæer' vil jeg dertil lægge, at den typiske 'amerikanske' spørgehorisont, som Dr. Phil opererer inden for, forhindrer ham i at få øje for de særlige træk, der udmærker en luthersk protestantisk spiri-

Peter Gundelach, Hans Raun Iversen, Margit Warburg: 'I hjertet af Danmark. Institutioner og Mentaliteter'. Hans Reitzels forlag. København 2008.

Phil Zuckerman: 'Samfund uden Gud. En amerikaner ser på religion i Danmark og Sverige.' Univers. Højbjerg 2008.

VIGGO MORTENSEN er professor, dr.theol. og leder af Center for Multireligiøse Studier, Det teologiske Fakultet, Aarhus Universitet. Han har desuden været leder af Det Danske Pluralismeprojekt (www.teo.au.dk/cms/pluralismeprojektet), der løb fra 2002-2007 og havde til formål at dokumentere den voksende religiøse diversitet i Danmark. Projektet var støttet af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Viggo Mortensen har været medlem af FKK siden 2003.

tualitet, for nu at bruge et uluthersk ord. En protestantisk socialetiks ideal er, at den kristne skal blive således informeret af det evangeliske budskab, at man frit, glad og gerne gør det, som er krævet. Helt verdsligt; helt dagligdags. Der er således ikke noget at henvise til, for man skal ikke retfærdiggøre sig ved gerninger. Man tror ikke fundamentalistisk. Bibelen er ikke Guds ord, men Guds ord, som er Kristus, bliver bevidnet i Bibelen, hvorfor den skal læses med fornuft som enhver anden tekst. Den kristne skal med sin id gå helt op i det at være sandt menneske. Som sukker i vand. Men det træk bliver det vanskeligt for en empirisk arbejdende religionsforsker at få fat i.

En anden religionsforsker (M. Eliade) talte om, at når det hellige vender tilbage, så sker det i andre former inden for det profane, fx i den moderne kunst, i litteratur, teater og i populær kultur? Er det der, vi skal søge de religiøse spor i dag? Det gode ved denne bog om et samfund uden Gud er, at det sætter gang i refleksionen over alle disse grundlæggende spørgsmål.

For nylig er der kommet en anden dansk bog, der forsøger at tage temperaturen på danskernes tro. I 'I hjertet af Danmark' finder disse religionssociologer, Gundelach, Iversen og forskningsrådsprofessor Margit Warburg, nogle institutioner og mentaliteter, der umiskendeligt karakteriserer det at være dansk.

Som en afgørende ingrediens heri indgår en kulturkristendom ikke ulig den, som Dr. Phil dissekerer. 'I hjertet af Danmark' er et forsøg på at genskrive på danske præmisser Robert Bellahs analyse af det amerikanske samfund i hans bog 'Habits of the Heart'. Heri er udgangspunktet, at identitet – også religiøs identitet – sammensættes af tre dimensioner: 'knowing', 'doing', 'being'. Man kan være 'dansk' eller 'luthersk', både gennem det man ved, det man gør eller blot ved at føle, at man er det. Man er, det man er, med hoved, hænder og hjerte. De københavnske kollegers konklusion er, at danskerne udtrykker, hvad de er, først og fremmest gennem hvad de gør (doing).

Og danskerne står faktisk i kirken; de betaler deres medlemsbidrag; de kommer ved deres højtid. Så det der kræver en forklaring, er måske i virkeligheden - ikke hvorfor der er ikke er religiøse - men hvorfor der er så mange, der trods alt står i religionsanstalten? Sagen er imidlertid, at det har udviklet sig til det, som Grace Davie kalder en 'stand in' religion (a vicarious religion).³ Davie giver denne religionsform, som navnlig kan spottes i samfund, med noget der ligner en statskirke, cirka fyrré år. Har hun ret, så er konklusionen, at Dr. Phil her har skrevet en prognostisk afhandling, hvor han diagnosticerer en religionsform, som er dømt til at gå under.

Ved Center for Multireligiøse Studier har

vores hovedaktivitet de senere år været en kortlægning og analyse af den religiøse mangfoldighed i Danmark, således som det er dokumenteret inden for Det Danske Pluralisme-projekt. Vi har der forsøgt at beskrive den levende mangfoldighed af religiøse grupper; med andre ord har vi forsøgt at beskrive dem, der tror. Med denne bog bliver vort arbejde så glimrende suppleret med en beskrivelse af dem, der ikke tror, eller som tror meget lidt. For sådan er det jo: Troende, lidettroende og vantro lever side om side i Danmark. Phil Zuckermans bog rejser spørgsmålet, om der er givet et troværdigt og sandt billede af det danske samfund, når det beskrives som et 'samfund uden Gud'. Man er ikke alene godt underholdt, men bliver også klogere på den mærkelige åndsform, der har udviklet sig på de danskes øer; og læsningen kan ikke undgå at rejse spørgsmål af vital betydning for vort samfunds åndelige fremtid. Og i den forbindelse kommer religionen utvivlsomt igen til at spille en rolle.

1 For de følgende udredninger har jeg fundet inspiration hos Robert A. Segal (2008): How to Study Religion. Religion Compass Exchanges. <http://religioncompass.wordpress.com/2008/03/01/how-to-study-religion/>

2 Bogen udkommer senere på året på amerikansk på New York University Press. Nogle af de her fremsatte tanker har jeg brugt i min indledning til bogen.

3 Jvf. forfatterens opposition til Grace Davies presentation: New Patterns of Religion in Europe. Paper ved konferencen Religion in the Public Sphere, Aarhus Universitet, 15. maj 2008.

Gennem EU's nåleøje

Hvordan bliver det besluttet, hvem der skal have penge fra EU- forskningsrammeprogrammet? Handler det om nepotisme, bestikkelse eller benhårde ekspertkriterier? Vi har spurgt to danske evaluatore,

der er med til at bestemme, hvordan milliarderne til europæisk forskning skal fordeles. Af Melanie Büscher, Eurocenter

EU uddeler hvert år omkring 550 millioner kroner udelukkende til forskningsprojekter inden for samfundsfag og humaniora. Håbe-fulde humanister bruger tusinder af timer på at forberede ansøgninger, mens virksomheder, universiteter og myndigheder bider negle og håber, at netop deres projekt er kommet igennem nåleøjet og dermed får del i den europæiske forskningssatsning. Der er penge, forskningsindhold og prestige på spil. Modsat manges fordomme er det ikke "dem nede i Bruxelles", som bestemmer, hvem der får hvad. Det gør derimod en række uafhængige eksperter, som i små grupper får til opgave at vurdere, hvem der på deres område skal have midler fra programmerne. De er evaluatore.

To af de danske evaluatore – som der er i alt fem af på humaniora og samfundsfag – er professor Bent Greve fra Roskilde Universitetscenter og lektor Torben Bechmann Jensen fra Københavns Universitet. De har begge siddet med, når millioner fordeles. Og ifølge dem er der hverken mystik, underlige kneb eller mærkelige suspekte EU-embedsmænd i spil, når det sker. Tværtimod, faktisk.

"Jeg synes, at det er en meget sober proces. Der er en høj faglighed, og Kommissionen retter sig 100 procent efter evaluatorene", siger Torben Bechmann Jensen, der til daglig er lektor i socialpsykologi og kvalitative metoder på Københavns Universitet. Han har været med til at vælge de 93 projekter, der kom videre til kontraktforhandling om EU-medfinansiering.

Bent Greve, professor i samfundsvidenskab med særlig fokus på velfærdssamfundet, er også en af de 271 internationale eksperter, der bedømmer kollegerne fra andre europæiske lande. Uanset faglig baggrund mener begge, at evaluatorene generelt har høj kompetence i forhold til at vurdere projekterne.

"Typisk har evaluatorene fuldt fagligt indblik. Selvom man har hver sin specialisering,

kan man godt vurdere, om ansøgeren lover for meget eller for lidt i forhold til de penge, der bliver søgt om", siger Bent Greve.

Også Torben Bechmann Jensen mener, at netop gruppearbejdet er med til at sikre, at hvert projekt bliver helt fair og grundigt behandlet. Hvad hver enkelt evaluator ikke kan alene, kan gruppen tilsammen.

"I møderne klæder man hinanden lidt på for at være bedre til at bedømme. Men typisk er evaluatorene ikke meget uenige", siger han.

Ud over den faglige kompetence er det vigtigste for Kommissionen, at evaluatorene ikke er inhabile. Det vil sige, at de ikke må have en ansøgning inde i samme forskningsområde, deres institut må heller ikke, og de må heller ikke på nogen måde være involveret i projektforslag, for eksempel som rådgiver i en Advisory Group.

De to forskere vil gerne aflive myten om, at EU-kommissionen ofte på forhånd har en idé om, hvilke forskere de gerne vil give penge. Og at indkaldelserne er formuleret så bredt, at man ikke kan vide, hvad der ønskes. "De ansøgninger, der har fået de bedste vurderinger, har typisk også dækket de fleste af indkaldelsens aspekter og vinkler. Det er også en fordel at kende EU-prioriteterne på området og have lidt kendskab til fællesskabspolitikkerne", siger Bent Greve.

Typisk er der faktisk kun et eller to projekter fra hvert forskningsemne, der kan få EU-penge. Det vil sige, at konkurrencen er benhård, og at næsten alt skal være i orden – fra første til sidste side.

Den 3. september offentliggjorde Europa-Kommissionen nye indkaldelser efter projektforslag af interesse for humanister.

I september afholder EuroCenter en lang række informationsmøder om indkaldelserne. Hvis du er interesseret, kontakt gerne Melanie Büscher, EuroCenter meb@fi.dk Tlf: 35446297

Dommerpanelet har 5 gode råd til dig,

der vil skrive en ansøgning

- Brug dit europæiske netværk – her finder du dine projektpartnere
- Find ud af, hvilken rolle du vil have i projektet – vil du forske eller administrere?
- Brug tid på forventningsafstemning med dine europæiske kolleger – er I enige om, hvor I vil hen?
- Målret dit projekt til indkaldelsen – de andre konsortier gør det også!
- Brug tid på en ordentlig ansøgning – alt andet er spild af tid!!

Og et 6. råd fra EuroCenter

- Brug gerne EuroCenter som sparringspartner under hele forløbet!!

PUBLIKATIONSOVERSIGT

FKK-støttede publikationer, der er udkommet maj 2008 - august 2008

IBÉN HAVE
LYT TIL TV
Underlægningsmusik i danske tv-dokumentarer. Aarhus Universitetsforlag 2008, 194 sider.

MORTEN THING
DE RUSSISKE JØDER I KØBENHAVN 1882-1943
Gyldendal 2008, 656 sider.

BIRGITTE STOUGAARD PEDERSEN
LYD, LITTERATUR OG MUSIK
Gestus i kunstoplevelsen. Aarhus Universitetsforlag 2008, 177 sider.

JACOB LUND PEDERSEN
DEN SUBJEKTIVE REST
Udsigelse og (de)subjektivering i kunst og teori. Aarhus Universitetsforlag 2008, 176 sider.

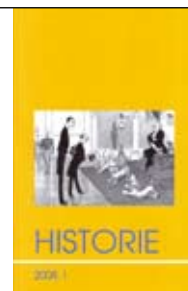
HANS HAGEDORN THOMSEN
SINDETS TOPOGRAFI
Tid og rum i Ole Sarvigs forfatterskab. Syddansk Universitetsforlag 2008, 353 sider.

AAGE PILGAARD
KOMMENTAR TIL MARKUSEVANGELIET
Aarhus Universitetsforlag 2008, 424 sider.

MICHAEL BREGNSBO M.F.L. (RED.)
NYT FRA HISTORIEN
LVII, 1, forår 2008. Jysk Selskab for Historie. Aarhus Universitetsforlag 2008, 66 sider.

SØREN BITSCH CHRISTENSEN M.F.L. (RED.)
HISTORIE, 2008, 1. DEL
Jysk Selskab for Historie. Aarhus Universitetsforlag 2008, 246 sider.

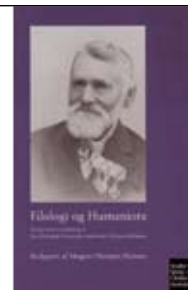
TØNNES BEKKER-NIELSEN & MARIANNE PADE (ED.)
CLASSICA ET MEDIAEVALIA
Danish Journal of Philology and History. Volume 58. Museum Tusculanum Press 2007, 334 sider.

AAGE JØRGENSEN UND SVEN HAKON ROSSETL (HRSG.)
„GELOBT SEI DAS LICHT DER WELT“
Der dänische Dichter Johannes V. Jensen. Eine Forschungsanthologi. Wiener Studien zur Skandinavistik (WSS). Band 17. Praesens Verlag 2007, 436 sider.

ERIK EXE CHRISTOFFERSEN M.F.L. (RED.)
PERIPETI
Instruktion og iscenesættelse. Tidsskrift for dramaturgiske studier, 9 – 2008. Afdeling for Dramaturgi, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet 2008, 160 sider.

MOGENS HERMAN HANSEN (RED.)
FILOLOGI OG HUMANIORA
Symposium i anledning af Det Filologisk-Historiske Samfunds 150-års-jubilæum. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Museum Tusculanums Forlag 2008, 142 sider.

KAREN WESTPHAL ERIKSEN M.F.L. (RED.)
ARBEJDERHISTORIE
 Tidsskrift for historie, kultur og politik,
 1, april 2008. Selskabet til Forskning i
 Arbejderbevægelsens Historie 2008,
 160 sider.

POUL PEDERSEN (ED.)
HALICARNASSIAN STUDIES V
 University Press of Southern Denmark
 2008, 155 sider.

PIA LAURITZEN
ET SPØRGSMÅL OM AT VÆRE
 En postmetafysisk omformulering af
 værensspørgsmålet i lyset af Heidegger,
 Derrida og Vattimo. Museum
 Tusculanums Forlag 2008, 181 sider.

PER VINGAARD KLÜVER
 & HELLE I.M. SIGH (RED.)
DEN JYSKE HISTORIKER
 Historier om dansk udviklingsbistand.
 Nr. 120, juni 2008. Den Jyske Historiker
 2008, 114 sider.

BEVILLINGER

POSTDOC-STIPENDIER

Projekttitel: Overvågning i byens rum - persuasivitet, socialitet og etik
Bevillingsmodtager: Anders Albrechtslund, Institut for Kommunikation,
 Aalborg Universitet **Beløb:** 710.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Vores viden om
 overvågning i byens rum er underbelyst. Særligt spørgsmål om overvågnings
 påvirkning af adfærd og dens etiske konsekvenser mangler vi svar på. Dette
 forskningsprojekt skal belyse sådanne spørgsmål og generelt bidrage til at udvikle
 forståelsesrammen omkring overvågning.

Projekttitel: Rundt om bogen. En boghistorisk og litteraturhistorisk undersøgelse
 af bogomslagens indvirkning på den kritiske konstruktion af det litterære værk
Bevillingsmodtager: Tore Rye Andersen, Institut for Litteraturhistorie, Aarhus
 Universitet **Beløb:** 1.467.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Projektet vil udvikle en
 litterær metode, der på tværdisciplinær vis integrerer boghistoriens og litteratur-
 sociologiens interesse for materielle aspekter med den traditionelle litteraturvi-
 denskabs fokus på værkets betydning og fortolkning.

Projekttitel: Fælles forståelse mellem læger og patienter? **Bevillingsmodta-
 ger:** Søren Beck Nielsen, Danmarks Grundforskningsfonds Center for Socioling-
 vistiske Sprogforandringer, DGCCS **Beløb:** 1.503.000 kr. **Projektbeskrivelse:**
 Der findes samtaleformer, hvor det er særlig vigtigt for deltagerne at forstå hin-

anden. Én af dem er samtalen mellem læger og patienter. Dette projekt vil gen-
 nem sprogvidenskabelig interaktionsanalyse undersøge, hvordan læger og
 patienter bærer sig ad med at opnå fælles forståelse om patientens lidelser og
 hvilke problemer, der er forbundet hermed.

Projekttitel: Markering af tid på grønlandsk med særlig fokus på aspekt og
 fremtid **Bevillingsmodtager:** Naja Blytman Trondhjem, Institut for Tværkultu-
 relle og Regionale Studier, Københavns Universitet **Beløb:** 1.652.000 kr.

Projektbeskrivelse: Formålet med dette projekt er at opstille regler for frem-
 tids- og aspektuelle suffikser ved samspil mellem verbalstammen, suffikserne
 imellem, samspil med modi og samspil med tidsadverbialer. Projektet vil endvi-
 dere opstarte et webbaseret undervisningsmateriale i grønlandsk som fremmed-
 sprog.

Projekttitel: Knowledge in Social Contexts (Viden i Sociale Kontekster)
Bevillingsmodtager: Mikkel Gerken, Institut for Medier, Erkendelse og Formid-
 ling, Københavns Universitet **Beløb:** 1.478.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Projek-
 tet omhandler emner inden for social epistemologi (erkendelsesteori). Social
 epistemologi udgør den del af erkendelsesteorien, som angår sociale aspekter af
 viden og begrundelse. Traditionelt har social epistemologi udgjort et lille emne
 inden for erkendelsesteorien, men i de senere år er disciplinen blevet en stadig
 vigtigere del af den internationale debat.

Projekttitel: Causation in context: a philosophical and empirical investigation into contextual determinants of causation and causal judgment
Bevillingsmodtager: Asbjørn Steglich-Petersen, Institut for Filosofi og Idehistorie, Aarhus Universitet **Beløb:** 1.459.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Mange videnskabelige områder sigter efter at afdække kausale sammenhænge, men der er stadig store huller i vores viden om, hvordan vi fælder kausale domme, og hvad det vil sige, at der er en kausal sammenhæng mellem faktorer. Dette projekt vil undersøge betydningen af kontekst for kausalitet og forsøge at løse en række specifikke problemer om kausalitet ved inddragelse af kontekst-teorien.

Projekttitel: Time and Eternity in the Theology of Icon
Bevillingsmodtager: Vladimir Cvetkovic, Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet **Beløb:** 1.486.000 kr. **Projektbeskrivelse:** This research will explore how the concepts of time and eternity are employed in the Byzantine iconographic tradition and will correlate them with the main streams of the Byzantine philosophy of time.

Projekttitel: Politik, antipolitik og historie i dannelsen af moderne politiske kulturer **Bevillingsmodtager:** Bertel Nygaard, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet **Beløb:** 1.510.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Projektet vil undersøge opfattelser af politik i Danmark og Europa i årene 1830-48. Den hidtidige forskning i periodens politiske teorier og begreber har hovedsageligt interesseret sig for de standpunkter, der på den ene eller anden måde placerede sig inden for den politiske sfære. Dermed har man stort set forbigået, hvordan det nye politiske liv gav anledning til betydelig uenighed og kritik..

Projekttitel: Fra djævlbesættelse til psykisk sygdom. En kulturhistorisk analyse af sekulariseringen gennem tidens forståelse af de besatte og de gale, 1615-1792
Bevillingsmodtager: Louise Nyholm Kallestrup, Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Syddansk Universitet **Beløb:** 1.499.000 kr.
Projektbeskrivelse: Blandt lærde eksisterede i det 17. og 18. århundrede to opfattelser af årsagen til galskab; en religiøs, hvor den gale blev anset for besat af djævelen, og en medicinsk, hvor galskaben blev anset for en sygdom i kroppen. Projektet undersøger disse ændringer i tidens opfattelser af besættelser og galskab.

Projekttitel: Rural Islamic Syria: Dynamic interaction between a natural and constructed landscape **Bevillingsmodtager:** Stephen Alexander McPhillips, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet **Beløb:** 1.640.000 kr. **Projektbeskrivelse:** This project will examine the nature of interaction between different interfaces within Islamic Syrian society: rural and urban, nomadic and sedentary, and Christian and Muslim, as well as evaluate the evidence for interregional contact and continuity from the preceding antique era.

Projekttitel: Language and Liberation: Translating Buddhism for the 21st Century **Bevillingsmodtager:** Andreas Doctor, Institut for Antropologi, Arkæologi og Lingvistik, Aarhus Universitet **Beløb:** 1.463.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Projektet præsenterer centrale elementer i den moderne overførsel af buddhismen til Vesten og forsøger at frembringe en dybere og mere nuanceret forståelse af de bredere sociale, politiske og religiøse processer, der udfoldes i mødet mellem forskelligartede kulturer og trosretninger.

Projekttitel: Fremtidens rationale mellem planer og kanoner. Kulturhistoriske antagelser om individ og fremtid i dansk skolepædagogik 1945-2008
Bevillingsmodtager: Trine Øland, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet **Beløb:** 1.607.000 kr. **Projektbeskrivelse:** Projektets formål er at undersøge fremtidsforestillinger i dansk velfærdsstatistisk skolepædagogik i perioden 1945-2008. Det overordnede spørgsmål er: Hvordan manifesterer og transformerer fremtidsforestillinger sig i skolepædagogikken som kulturhistorisk fænomen, og hvilke legitime individualiseringsformer gør disse forestillinger mulige?

Projekttitel: The Allocation of Visual Attention to Related Objectcs During Object Naming **Bevillingsmodtager:** Linda Mortensen, Institut for Psykologi, Københavns Universitet **Beløb:** 733.000 kr. **Projektbeskrivelse:** This project concerns the coordination of visual and linguistic processes in speech production. Research has shown that speakers naming sets of objects attend to an object prior to fixation – while seeing it extrafoveally. It is not clear, however, what triggers the shift of attention to a new object.

FORSKERNETVÆRK

Projekttitel: Lyd som kunst - lyd i historien. Lyd som kultur - lyd i teorien
Bevillingsmodtager: Morten Michelsen, Musikvidenskabeligt Institut, Københavns Universitet
Beløb: 432.000 kr.

Projekttitel: The Indian Ocean as a Visionary Area: Post-Multiculturalist Approaches to Culture and Globalisation
Bevillingsmodtager: Preben Kaarsholm, Internationale Udviklingsstudier, Roskilde Universitetscenter
Beløb: 700.000 kr.

Projekttitel: Cultures of Republicanism
Bevillingsmodtager: Isak Winkel Holm, Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, Københavns Universitet
Beløb: 500.000 kr.

Projekttitel: Diskrimination, ret og etik. Om Diskrimination i retssystemer
Bevillingsmodtager: Jesper Ryberg, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter
Beløb: 417.000 kr.

Projekttitel: Latinos: Migration og Transnationalisme i USA
Bevillingsmodtager: Anne Magnussen, Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Syddansk Universitet
Beløb: 150.000 kr.

APPARATURER OG TEKNIKKER TIL HUMANISTISK FORSKNING

Projekttitel: Afkodnings- og opmærksomhedshierarkisk undersøgelse af forbrugers forståelse i købsituationen af verbale og nonverbale designelementer på fødevareetiketter

Bevillingsmodtager: Viktor Smith, Center for Kommunikation, Copenhagen Business School

Beløb: 169.000 kr.

Projekttitel: OMIS - Optical Music Interpretation System - færdiggørelse af æstetisk arbejdsinterface til professionel test

Bevillingsmodtager: Steffen Ejnar Brandorff, Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet

Beløb: 179.000 kr.

Projekttitel: Sikring af arkæologiske genstandes stabilitet via målinger af vand-sorption og ledningsevne i konserverede genstande

Bevillingsmodtager: Poul Jensen

Institution: Bevaringsafdelingen, Nationalmuseet

Beløb: 147.000 kr.

FORSKNINGSOPHOLD I UDLANDET

Projekttitel: Virtual Babies: Health Communication and Digital Experiences

Bevillingsmodtager: Charlotte Halmø Kroløkke, Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet

Beløb: 222.000 kr.

Projekttitel: Schleiermacher på dansk

Bevillingsmodtager: Peter Grove, Institut for Filosofi og Idehistorie, Aarhus Universitet

Beløb: 159.000 kr.

Projekttitel: Fra Metropoli til Megacity - et komparativt studie af Le Corbusiers 'Plan Voisin de Buenos Aires' og Rem Koolhaas' kritiske begreb 'The generic city'

Bevillingsmodtager: Peter Bjerrum, Kunstakademiets Arkitektskole

Beløb: 143.000 kr.

VIDENSKABELIGE KONFERENCER

Projekttitel: Nordic Network on Psychology and Law

Bevillingsmodtager: Yvonne Thomsen

Beløb: 24.000 kr.

Projekttitel: International Society of Religion, Literature and Culture's 14th

Conference: Breaking the Norms - Reception, Transformation and Transgression

Bevillingsmodtager: Kirsten Nielsen, Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet

Beløb: 60.000 kr.

Projekttitel: Care and conservation of manuscripts - 11th international seminar

Bevillingsmodtager: Matthew James Driscoll, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet

Beløb: 40.000 kr.

Projekttitel: Otherness and the Arts. Global Conference on Interdisciplinary Approaches to Otherness and Alterity in Literature, Film and Culture

Bevillingsmodtager: Peter Mortensen, Institut for Sprog, Litteratur og Kultur, Aarhus Universitet

Beløb: 40.000 kr.

Projekttitel: The Epistemology of Liberal Democracy - free speech, disagreement and common belief

Bevillingsmodtager: Klemens Kappel, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet

Beløb: 40.000 kr.

Projekttitel: European Rural-Urban Relations. The Interaction of Rural and Urban Worlds from Greco-Roman Antiquity to the 21st Century

Bevillingsmodtager: Bjørn Poulsen, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet

Beløb: 28.000 kr.

Projekttitel: EAAE/ARCC 2008, Changes of paradigms in the basic understanding of architectural research: Architectural research and digital world

Bevillingsmodtager: Anne Beim, Kunstakademiets Arkitektskole

Beløb: 60.000 kr.

Projekttitel: Surviving Ourselves: The Human Condition

Bevillingsmodtager: Vincent F. Hendricks, Institut IX, Institut for Psykologi og Filosofi/Videnskabsteori, Roskilde Universitetscenter

Beløb: 40.000 kr.

Projekttitel: Language, Culture, and Mind III SDU/Odense

Bevillingsmodtager: Gitte Rasmussen Hougaard, Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet

Beløb: 60.000 kr.

OVERSÆTTELSE OG SPROGLIG REVISION

Titel: Projektsamfundet

Bevillingsmodtager: Anders Fogh Jensen

Beløb: 12.266 kr.

Titel: Transformationen Gottes. Abwandlungen des Begriffs des Unbedingten in der Moderne

Bevillingsmodtager: Vagn Andersen, Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet

Beløb: 69.750 kr.

Titel: Sydens brudte magt. En undersøgelse af Dietrich Bonhoeffers syndsforståelse.

Bevillingsmodtager: Kirsten Busch Nielsen, Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet

Beløb: 144.860 kr.

Titel: Friendship according to John

Bevillingsmodtager: Aleksandar Gusa, Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet

Beløb: 2.500 kr.

KORT NYT

NORDISK FORSKNINGSSTØTTE

NOS-HS indkalder ansøgninger om støtte til NORDic Collaborative Research Projects (NORDCORP). NOS-HS ønsker at fremme nordisk forskning og udvikle nye og innovative forskningsområder inden for humaniora og samfundsvidenskab. Derfor kan nordiske forskere nu søge om støtte til fire-årige projekter med et maksimumbeløb på 600.000 EUR pr. projekt. Ansøgningsfristen er den 1. oktober 2008. Se opslaget her: <http://nos.net.dynamincweb.dk/default.aspx?AreaID=1>

FLERE KVINDELIGE FORSKNINGSLEDERE

I Danmark er alt for få professorater besat af kvinder. Det fremgår af notatet 'Kvinder i forskning – med hovedvægt på karriereveje', der er udgivet af Dansk Center for Forskningsanalyse på bestilling af Center for fri forskning og forskeruddannelse i Forsknings- og Innovationsstyrelsen.

Andelen af kvindelige professorer i Danmark ligger under gennemsnittet for Europa – og det gælder i øvrigt også på lektorniveau. Gennemsnitligt er 32,2% af alle europæiske lektorer kvinder, mens kvindelige professorer besætter 15,3% af professorstillingerne. I Danmark er 24,4% af alle lektorer besat af kvinder, mens det samme gør sig gældende for 12 % af professoraterne.

Danmark er det nordiske land med den laveste kvindeandel blandt professorer. I Finland er hele 24 % af alle professorer kvinder, mens tallet for Sverige og Norge er 17 %.

Det Frie Forskningsråd (DFF) er bekymret over den lave andel af kvinder i forskerstillinger. DFF har derfor i dette efterårs opslag valgt at satse en del af rådets midler - cirka 34 millioner kroner - på at opslå en ny støtteform: 'Kvindelige forskningsledere', der er fælles for alle faglige råd i Det Frie Forskningsråd. Midlerne er således ikke bundet til bestemte fagområder, men fordeles udelukkende på baggrund af en kvalitativ vurdering.

At sådanne initiativer kan sætte en positiv udvikling i gang viser erfaringerne fra Freja-programmet, der i 1998 blev igangsat af daværende forskningsminister Jytte Hilden (S) for at gøre noget ved underrepræsentationen af kvinder i forskerstillinger: Ud af 16 kvindelige bevillingshavere blev ti efterfølgende ansat i almindelige professorater.

TRE NYE MEDLEMMER AF FKK

Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation har pr. 1. august fået tre nye medlemmer. Det drejer sig om antropolog, lektor, ph.d. Anne Line Dalsgaard (Aarhus Universitet), filosof, lektor, dr.phil. Søren Har-now Klausen (Syddansk Universitet) og historiker, professor, ph.d. Anette Warring (Roskilde Universitetscenter). De tre nye medlemmer erstatter professor mso., dr.phil. Esther Fihl (Københavns Universitet), docent, D.Phil. Hans Fink (Aarhus Universitet) og lektor, dr.phil. Anne Løkke (Københavns Universitet).

STOR FORSKNINGSBEVILLING TIL KIRSTEN HASTRUP

Det Europæiske Forskningsråd under EU kommissionen har tildelt Kirsten Hastrup, professor i antropologi ved Københavns Universitet, 23 millioner kroner til antropologisk klimaforskning. Det skriver Københavns Universitet i en pressemeddelelse.

Der er tale om udvikling af et nyt forskningsområde, hvor mennesket og de sociale aspekter er i centrum. Antropologisk klimaforskning bringer dermed helt nye og væsentlige aspekter ind i den højaktuelle klimadebat.

Pengene fra EU skal Kirsten Hastrup bruge på at opbygge et nyt klimacentrum under Institut for Antropologi. Centeret skal danne rammen om projektet 'Waterworlds, – Natural Environmental disasters and social resilience in anthropological perspective'.

Her skal forskerne bidrage med forståelse og ny viden om de menneskelige og sociale konsekvenser, det har for et samfund, når det rammes af naturkatastrofer – når isen smelter, havene stiger og jorden udtørres. Forskerne vil også søge efter svar på, hvordan et samfund sikrer sin overlevelse under store forandringer.

"Vi har brug for at få belyst alle de menneskelige vinkler på fremtidige klimaændringer. Det kan give os vigtig viden om, hvad der reelt kan gøres ved de problemer, der opstår, der hvor folk bor og lever. Teknologier er nyttige, men de menneskelige og sociale potentialer er helt centrale, når det gælder en langsigtet tilpasning til de forandringer, klimaændringerne bringer med sig", siger professor Kirsten Hastrup.

RÅDSMEDLEMMER

Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation

MERETE AHNFELDT-MOLLERUP (f. 1963) er ph.d. og lektor ved Center for Designforskning, Kunstakademiets Arkitektskole. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: merete.ahnfeldt@karch.dk

ANNE MARIE BÜLOW (f. 1949) er ph.d. og professor ved Center for Kommunikation, Copenhagen Business School. Medlem af FKK fra 2004. E-mail: amb.kom@cbs.dk

ANNE LINE DALSGAARD (f. 1960) er ph.d. og lektor ved Afdeling for Antropologi og Etnografi, Aarhus Universitet. Medlem af FKK siden 2008.

KIRSTEN DROTNER (f. 1951) er dr. phil. og professor ved Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet, Odense. Medlem af FKK fra 2003. Formand fra 2005. E-mail: drotner@litcul.sdu.dk

LARS HEM (f. 1945) er Fil.dr. og lektor ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet. Medlem af FKK fra 2004. E-mail: larsh@psy.au.dk

KATRIN HJORT (f. 1951) er mag.art. og cand.mag. og lektor ved Institut for Pædagogisk Sociologi, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet. Medlem af FKK fra 2007. Email: kahj@dpu.dk

SØREN HARNOW KLAUSEN (f. 1966) dr.phil. og lektor ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet. Medlem af FKK siden 2008.

KURT VILLADS JENSEN (f. 1957) er ph.d. og lektor ved Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Syddansk Universitet. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: kvj@hist.sdu.dk

SVEND ERIK LARSEN (f. 1946) er dr. phil. og professor ved Institut for Æstetiske Fag, Afdeling for Litteraturhistorie, Aarhus Universitet. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: litsel@hum.au.dk

VIGGO MORTENSEN (f. 1942) er dr. theol., professor og leder af Center for Multireligiøse Studier ved Aarhus Universitet. Medlem af FKK siden 2003. E-mail: vm@teo.au.dk

PEDER KAJ PEDERSEN (f. 1948) er lektor ved Institut for Sprog og Kultur, Aalborg Universitet. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: pkp@hum.aau.dk

HANNE RUUS (f. 1943) er dr. phil. og professor ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: haru@hum.ku.dk

KAREN SKOVGAARD-PETERSEN (f. 1962) er seniorforsker og dr.philos. ved Forskningsafdelingen ved Det kongelige Bibliotek. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: ksp@kb.dk

INGOLF THUESEN (f. 1952) er lektor og institutleder ved Carsten Niebuhr Institut, Københavns Universitet. Medlem af FKK fra 2005. E-mail: it@hum.ku.dk

ANETTE WARRING (f. 1958) er ph.d. og professor ved Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter. Medlem af FKK siden 2008.

Sekretariatet for Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation

Chefkonsulent: Marianne Hansen

Fuldmægtige: Jakob Janum Gadmar og Inger Schow

Kontorfuldmægtige: Maibrit Bryde og Karin Løvbo

Humaniora skal styrkes i europæisk forskning

Af Kirsten Drotner

I EU's såkaldte rammeprogrammer er humanistisk forskning først for nylig blevet anerkendt som en videnskabelig ressource. Nu er der nye toner på vej i europæisk forskning, der understøtter den indsigt, og som ydermere dokumenterer, at den forskerdrivne forskning er et afgørende lokomotiv for styrkelsen af Europas plads i det globale videnssamfund.

Seks rapporter plus en syvende opsamling, 'Challenging Europe's Research: Rationales for the European Research Area', er for nylig udgivet som resultat af en omfattende proces, EU-kommissæren for forskning Janez Potočnik satte i værk for et par år siden for at konkretisere, hvad der skal til, for at Europa kan opnå den styrke.

Rapporterne er uhyre vigtige, også for dansk humanistisk forskning, af to grunde. For det første dokumenterer de, at differentieret forskning og videregående uddannelser er afgørende katalysatorer for, at vi kan håndtere de helt store problemer, verden står overfor. Rapporterne nævner klima, fødevarer og en aldrende befolkning. Men der er naturligvis også videnssamfundets egne problemer med fx uddannelse og samarbejde på tværs af kulturer og sprog. For det andet dokumenterer rapporterne, at en forskerdriven forskningsstruktur er udgangspunkt for, at problemerne bliver håndteret.

Slutrapporten er meget klar i mælet, når det gælder den såkaldte Barcelona-erklærings målsætning om, at EU i 2010 skal anvende 3 % af sit BNP til forskning og udvikling. De 3 % er ikke noget mål i sig selv, hedder det, hvis ikke forskning og uddannelse organiseres på måder, der sikrer langsigtet udvikling og succes. Her er de afgørende faktorer uafhængige og handledygtige universiteter med en differentieret faglig opbygning samt en solid basis af forskning, hvor forskere selv definerer temaer og organisationsform.

"Koordinering er mest effektiv, når den skabes fra neden," hedder det i slutrapporten, som også kritiserer den hidtidige prioritering af store netværk i EU's såkaldte rammeprogrammer – den paraply hvorunder den strategiske forskning organiseres. Man anbefaler, at rammeprogrammer bliver mere

varierede og fleksible, og at den forskerdrivne forskning styrkes på europæisk plan gennem det Europæiske Forskningsråd, der tildeler midler efter kvalitet til individuelle projekter, som forskerne selv formulerer.

Potočnik-rapporterne viser også, at EU har tabt terræn i forhold til USA, og i stigende grad til Korea, Indien og Kina, når det gælder nano, bio og IT – områder, der har været mantraer i de fleste internationale strategier for forskning og udvikling. I stedet for at alle løber som lemminger efter de samme områder, foreslås det, at forskellige uddannelses- og forskningsregioner definerer deres særlige styrkepunkter og udvikler disse ved at samarbejde med andre, der kan supplere de lokale kompetencer. Med et lån fra økonomisk geografi tales om 'relateret variation', hvorved man balancerer det fælles og det forskellige, konkurrence og samarbejde.

Skønt rapporternes anbefalinger ikke er omsat til virkelighed, er de opmuntrende læsning for humanistisk forskning. De åbner for yderligere at styrke humanioras plads i international forskning, fordi de så tydeligt viser, at den bedste videnskabelige kvalitet og konkurrenceevne opnås ved at sikre differentieret uddannelse og forskning og ved at fastholde, at den styrke ikke kan planlægges af nok så forståelige politiske ønsker om kortsigtede problemløsninger. Videnssamfund kan ikke udvikles på industrisamfundets ensartede samlebandspræmier

Videnssamfund næres netop af at skabe, dele og forny tjensteydelser og symbolske processer snarere end konkrete produkter, som kendetegner industrisamfundet. At samarbejde og skabe ny viden kan ikke planlægges i detaljer på samme måde som produktionen ved et samleband, og resultaternes succes kan sjældent afgøres umiddelbart som køb og salg på et marked.

Humanistiske forskningskompetencer er grundlæggende ressourcer, når det gælder om at forstå og udvikle disse forhold. Derfor må man håbe, at Potočnik-rapporterne også vil influere danske forskningsstrategier og –prioriteringer fremover.